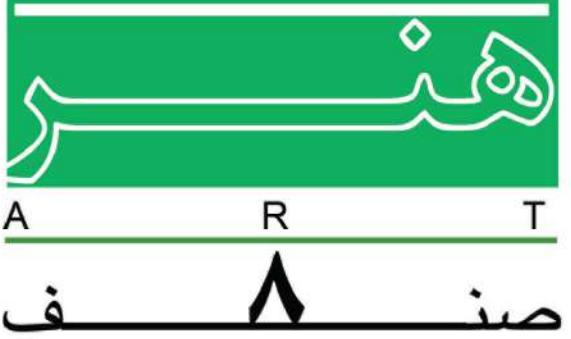

وزارت معارف

۱۳۹۹
هـ. ش

سرود ملی

دا عزت د هر افغان دی	دا وطن افغانستان دی
هر بچی یې قهرمان دی	کور د سولې کور د توري
د بلوڅو د ازبکو	دا وطن د ټولو کور دی
د ترکمنو د تاجکو	د پښتون او هزاره وو
پامیریان، نورستانیان	ورسره عرب، گوجردی
هم ايماق، هم پشه یان	براھوی دی، ټرلباش دی
لكه لمر پرشنه آسمان	دا هېواد به تل حليري
لكه زره وي جاويдан	په سينه کې د آسيا به
وايو الله اکبر وايو الله اکبر	نوم د حق مو دی رهبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هذہ
ر

A R T

صدنٹ ف

سال چاپ: ۱۳۹۸ هـ . ش.

الف

مشخصات کتاب

مضمون: هنر

مؤلفان: گروه مؤلفان کتاب‌های درسی بخش هنر نصاب تعلیمی

ویراستاران: اعضای دیپارتمنت ویراستاری و ایدیت زبان دری

صنف: هشتم

زبان متن: دری

انکشاف دهنده: ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تالیف کتب درسی

ناشر: ریاست ارتباط و آگاهی عامه وزارت معارف

سال چاپ: ۱۳۹۸ هجری شمسی

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

حق طبع، توزیع و فروش کتاب‌های درسی برای وزارت معارف جمهوری اسلامی افغانستان محفوظ است. خرید و فروش آن در بازار ممنوع بوده و با متخلفان برخورد قانونی صورت می‌گیرد.

پیام وزیر معارف

اقرأ باسم ربک

سپاس و حمد بیکران آفریدگار یکنایی را که بر ما هستی بخشد و ما را از نعمت بزرگ خواندن و نوشتن برخوردار ساخت، و درود بی پایان بر رسول خاتم - حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ که نخستین پیام الهی بر ایشان «خواندن» است.

چنانچه بر همه گان هویداست، سال ۱۳۹۷ خورشیدی، به نام سال معارف مسمی گردید. بدین ملحوظ نظام تعلیم و تربیت در کشور عزیز ما شاهد تحولات و تغییرات بنیادینی در عرصه‌های مختلف خواهد بود؛ معلم، متعلم، کتاب، مکتب، اداره و شوراهای والدین، از عناصر شش گانه و اساسی نظام معارف افغانستان به شمار می‌روند که در توسعه و اکشاف آموزش و پژوهش کشور نقش مهمی را ایفا می‌نمایند. در چنین برهه سرنوشت‌ساز، رهبری و خانواده بزرگ معارف افغانستان، متعهد به ایجاد تحول بنیادی در روند رشد و توسعه نظام معاصر تعلیم و تربیت کشور می‌باشد.

از همین رو، اصلاح و اکشاف نصاب تعلیمی از اولویت‌های مهم وزارت معارف پنداشته می‌شود. در همین راستا، توجه به کیفیت، محتوا و فرایند توزیع کتاب‌های درسی در مکاتب، مدارس و سایر نهادهای تعلیمی دولتی و خصوصی در صدر برنامه‌های وزارت معارف قرار دارد. ما باور داریم، بدون داشتن کتاب درسی باکیفیت، به اهداف پایدار تعلیمی در کشور دست نخواهیم یافت.

برای دستیابی به اهداف ذکر شده و نیل به یک نظام آموزشی کارآمد، از آموزگاران و مدرسان دلسوز و مدیران فرهیخته به عنوان تربیت کننده گان نسل آینده، در سراسر کشور احترامانه تقاضا می‌گردد تا در روند آموزش این کتاب درسی و انتقال محتوای آن به فرزندان عزیز ما، از هر نوع تلاشی دریغ نورزیده و در تربیت و پژوهش نسل فعال و آگاه با ارزش‌های دینی، ملی و تفکر انتقادی بکوشند. هر روز علاوه بر تجدید تعهد و حس مسؤولیت پذیری، با این نیت تدریس را آغاز کنند، که در آینده نزدیک شاگردان عزیز، شهروندان مؤثر، متمن و معماران افغانستان توسعه یافته و شکوفا خواهند شد.

همچنین از دانش آموزان خوب و دوست داشتنی به مثابه ارزشمندترین سرمایه‌های فردای کشور می‌خواهم تا از فرصت‌ها غافل نبوده و در کمال ادب، احترام و البته کنجدکاوی علمی از درس معلمان گرامی استفاده بپردازند و خوش چین دانش و علم استادان گرامی خود باشند.

در پایان، از تمام کارشناسان آموزشی، دانشمندان تعلیم و تربیت و همکاران فنی بخش نصاب تعلیمی کشور که در تهیه و تدوین این کتاب درسی مجданه شبانه روز تلاش نمودند، ابراز قدردانی کرده و از بارگاه الهی برای آن‌ها در این راه مقدس و انسان‌ساز موقیت استدعا دارم. با آرزوی دستیابی به یک نظام معارف معیاری و توسعه یافته، و نیل به یک افغانستان آباد و مترقی دارای شهروندان آزاد، آگاه و مرفه.

دکتور محمد میرویس بلخی

وزیر معارف

فهرست

صفحه	عنوان	
۱	نقاشی با لکه‌های سیاهی	
۳	آشنایی با تاریخ هنر افغانستان (دوره اسلامی)	
۷	تاپه‌کاری با مواد طبیعی	
۹	ساختن کارت تبریکی و پاکت	
۱۱	آشنایی با تناسب، دوری و نزدیکی	
۱۵	نقاشی از منظره	
۱۷	نقاشی ذهنی از جشن‌ها و بازی‌های ملی	
۱۹	حجم‌سازی با کاغذهای چملک	
۲۱	آشنایی با هنر اسلامی	
۲۵	کاپی از دیزاین‌های اسلامی	
۲۷	آشنایی با هنر خوش‌نویسی اسلامی	

عنوان	صفحة
۱۲ کاپی از (بسم الله الرحمن الرحيم)	۳۱
۱۲ آشنایی با معماری اسلامی	۳۳
۱۴ ساختن یک بنای اسلامی (پل)	۳۷
۱۵ آشنایی با هنرهاي اسلامي	۳۹
۱۶ ساختن قلمدانی گلی	۴۳
۱۷ آشنایی با مینیاتور	۴۵
۱۸ ساختن رحل قرآن کریم	۴۷
۱۹ آشنایی با هنرمندان افغانی	۴۹
۲۰ آشنایی با هنرهاي افغانی	۵۱
آشنایی با موزیمهای ملی افغانستان	۵۴
فهرست منابع	۵۵

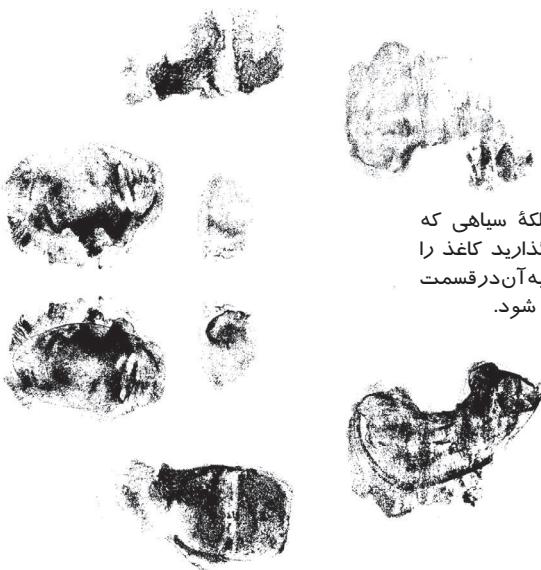
نقاشی با لکه‌های سیاهی

آیا تا به حال در بین ابرهای آسمان، شکل آشنا

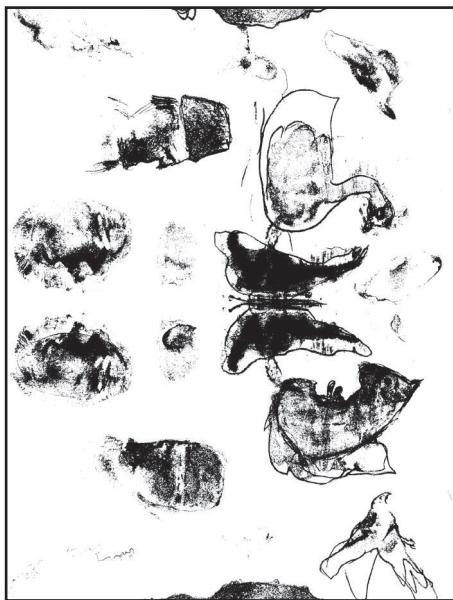
پیدا کرده‌اید؟

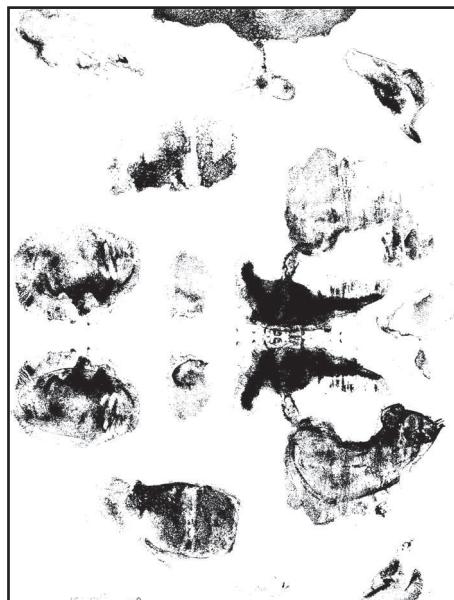
چند قطره جوهر را در وسط صفحه کاغذ بگذارید. صفحه کاغذ خود را قات کنید و با دست خود کاغذ قات شده را فشار دهید. سپس کاغذ را باز کنید. به نقشی که اتفاقی به وجود آمده توجه کنید. صفحه کاغذ را از همه جهات نگاه کنید تا شکل آشنا‌ی در میان نقش‌های ایجاد شده پیدا کنید. پس از این که نقش‌های جوهر خشک شد، با اضافه کردن خطوط مناسب، شکلی را که از میان نقش‌های اتفاقی پیدا کرده‌اید، تکمیل کنید و آن را به دیگران

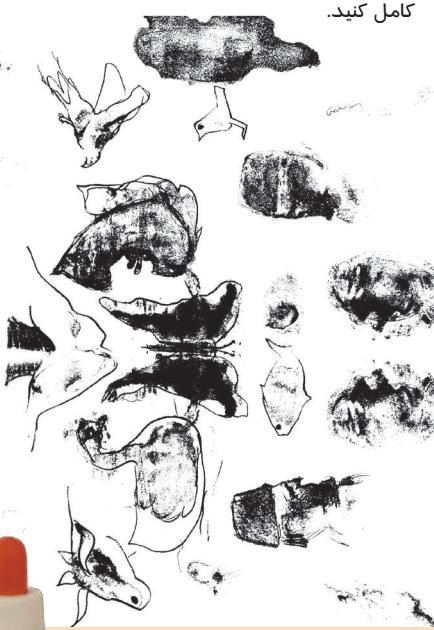
(تصویر ۱) هر لکه سیاهی که روی کاغذ می‌گذارید کاغذ را قات کنید تا شبیه‌آن در قسمت دیگر کاغذ ایجاد شود.

(تصویر ۳) کاغذ را از همه جهات بچرخانید و ببینید هر یک از لکه‌ها شبیه چه شکلی است و با پنسل آن‌ها را کامل کنید.

(تصویر ۲) صفحه کاغذ را بالکه‌های سیاهی پر کنید و منتظر بمانید تا خشک شوند و با آن‌ها توسط پنسل شکل‌های دلخواه بسازید.

نشان بدھید. باز هم به نقش‌های اتفاقی نگاه گرده، نقش جدیدی پیدا کنید و با استفاده از خطوطی که اضافه می‌کنید، شکل جدیدی رسم کنید. صفحه این کار را ادامه دهید تا همه نقش‌های جوهری را کامل کنید.

(تصویر ۴) به شکل گاو، عقاب، پروانه، ماهی، خرس، سنجاب و... توجه کنید، شما چه شکل‌هایی در این لکه‌ها پیدامی کنید؟

تمرین

- ۱- در مورد شکل‌هایی که رسامی کرده‌اید با یکدیگر گفتگو کنید.
- ۲- هنگام آب‌پاشی در حوالی، بر روی خاک به نقش‌های اتفاقی که ایجاد می‌شود توجه کنید. در میان آن‌ها چه شکل آشنای را می‌بینید.

آشنایی با تاریخ هنر افغانستان (دوره اسلامی)

آیا می دانید آثار هنری افغانستان قبل و بعد از اسلام چه تفاوت هایی دارند؟

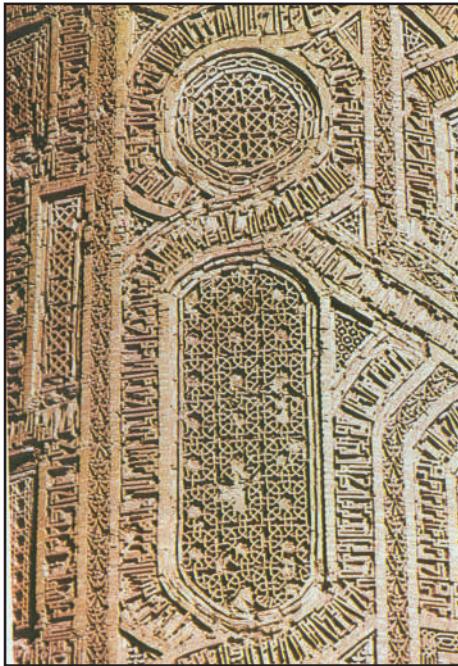

در افغانستان ساختن بناهای اسلامی در روزگار غزنویان رشد و اکشاف زیادتر یافت. در منابع تاریخی، دورهٔ غزنویان با بنای قصرهای با شکوه و مساجد با عظمت آن دوره یاد می‌گردد که توسط «سلطان محمود» و پسرش «مسعود» در غزنه و هرات احداث گردید. امروزه فقط بخشی از این بنای باقی مانده است. در زمرة این آبدات می‌توان از کاخ «آینه»، قصرها و منارها در غزنه و «لشکری بازار» در هلمند یاد کرد. که در واقع از عهد سلجوقی‌ها بود و در سایهٔ تشویق و حمایت امرا و سلاطین به اشاره وزیرانی مانند: «نظامالملک» عمارت‌ها با شکوهی به وجود آمد. غوری‌ها نیز عمارت‌ها با شکوهی ساختند که نمونهٔ آثار این دوره یک منار ۶۴ متری در ولایت غور به نام «جام» است. منار جام به دلیل ارزش طراحی معماری، تزیینات خشت‌کاری و کتیبه‌یی به خطوط کوفی، از جملهٔ آثار مهم تاریخی افغانستان به حساب می‌آید و در لست میراث‌های فرهنگی جهان به ثبت رسیده است.

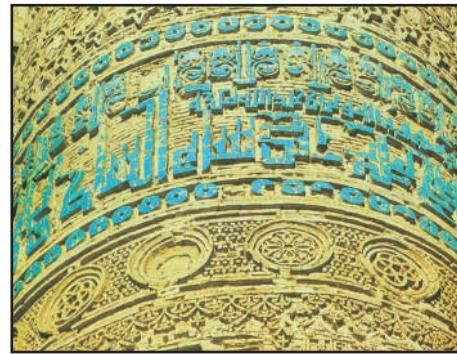
مسجد جامع بزرگ شهر هرات را «غیاث الدین غوری» اساس

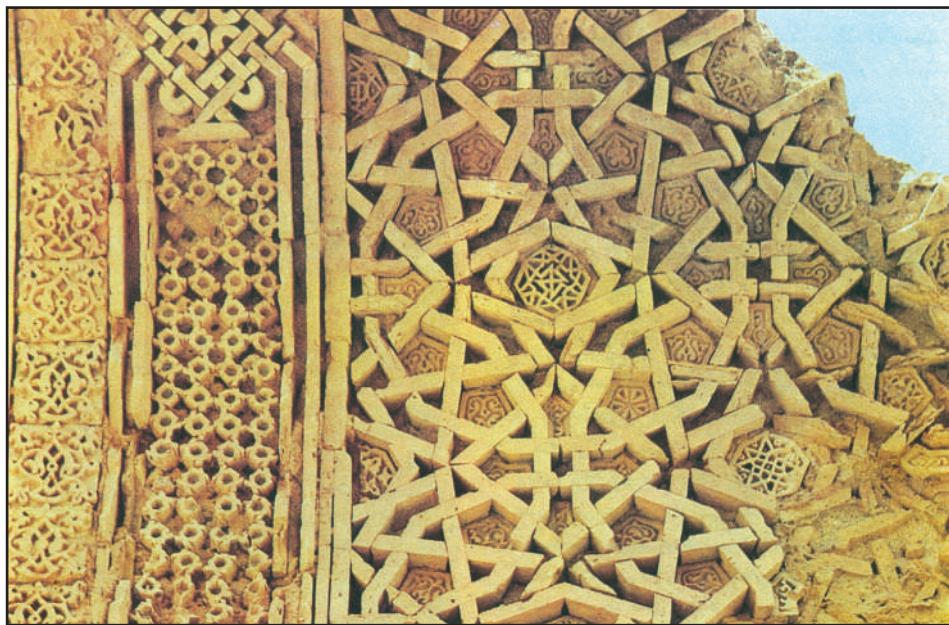
(تصویر ۱) منار جام، افغانستان. حدود سدهٔ ششم هجری.

(تصویر ۳) بخشی از تزیینات آجری منار جام، افغانستان. کتیبه آن مشتعل است بر سراسر سوره مریم.

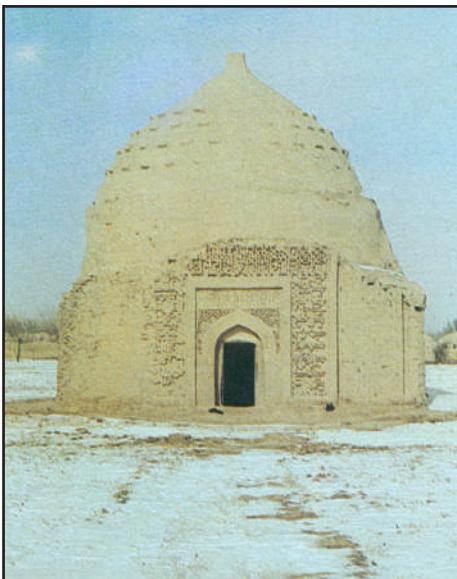
(تصویر ۲) بخشی از کتیبه آجری منار جام، افغانستان.
گذاشت؛ اما کار تکمیل آن تا روز گار
تیموریان هرات به طول انجامید.
زیارت «بابا حاتم» در غرب بلخ با
نقش‌های هندسی گل و گیاه و دیگر
تزیینات گچ کاری زینت یافته و کتیبه‌ها
و قاب‌های تزیینی آن قدامت بیش از
۵۳۴ هـ. ق. را نشان می‌دهد.

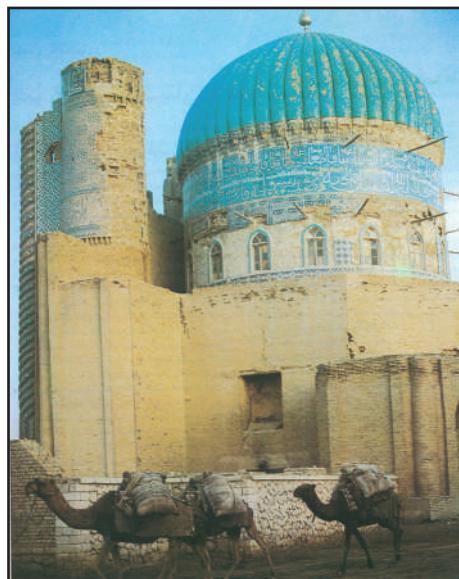
(تصویر ۴) بخشی از کاشی کاری ویرانه‌های «شاه مشهد» نزدیک «قلعه نو» در بادغیس افغانستان، از دوران غوریان، سده ششم، هفتم هجری.

به طور کلی در این دوره تزیینات با خط کوفی به خصوص در کتیبه‌ها رواج زیاد داشت. جریان احداث بناهای ماندگار با هجوم «چنگیز» متوقف شد؛ بنابراین در این دوره طولانی، اثری جزء تزیینات بر جای نمانده است. پس از آن دوره تیموری از حیث اعمار بناهای با شکوه و خلق آثار ماندگار هنری، دوره درخشنan و غنی است. در آن میان به ویژه دوره «شاهرخ» و «سلطان حسین» در هرات و «بابر» در افغانستان و هند در خور توجه و یادآوری می‌باشد.

از آثار این دوره می‌توان از آرامگاه «گوهرشاد بیگم» قرن نهم هجری، زیارتگاه سلطان «حسین بایقراء» قرن دهم هـ.ش، جمعاً با شش منار تزیینی، تزیینات مزار «خواجه عبدالله انصاری» در گازرگاه، دیگر زیارتگاه‌ها و نیز بنای زیارت منسوب به حضرت علی (کرم الله وجیه) در بلخ موسوم به «مزار شریف» که تمامی ویژه‌گی‌های هنر معماری دوره تیموری را منعکس می‌سازد، نام برد؛ همچنین از دیگر آثار ستودنی دوره تیموری «طاق چب

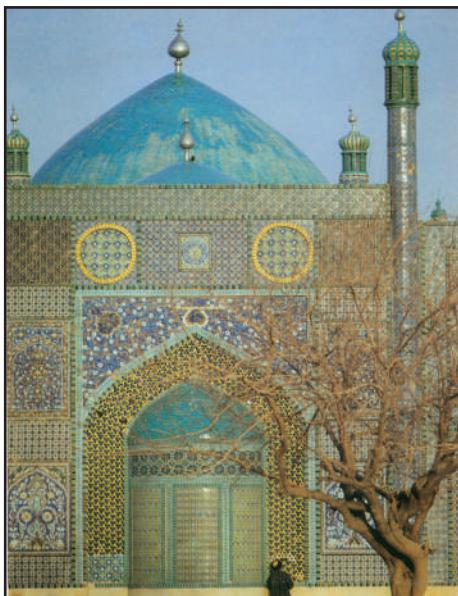

(تصویر ۶) زیارتگاه «بابا‌حاتم»، بلخ، افغانستان، سده پنجم - ششم هجری.

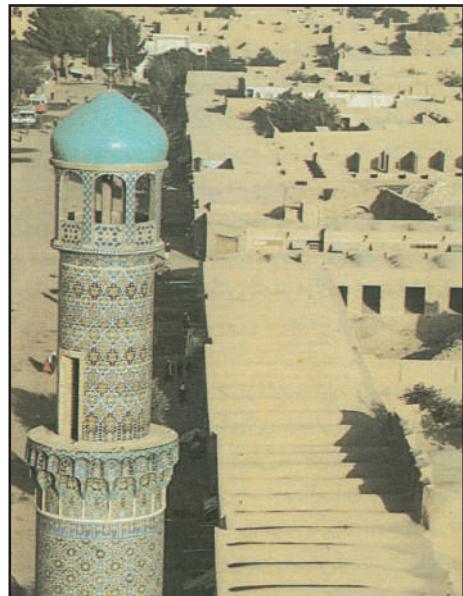

(تصویر ۵) مزار خواجه «ابونصر پارسا»، بلخ افغانستان، سده نهم هجری.

زینه» (پیش طاق) در کوه سرپوزه قندھار است که به قرار نوشته تاریخ سند، به امر بابر پادشاه آن را از سنگ تراشیده‌اند. و در آن هشتاد نفر سنگ‌تراش برای مدت نه سال کار کرده‌اند؛ همچنین از سوی بابر پادشاه باغ‌هایی که در قندھار، استالف کابل، در ناحیهٔ شمالی و مشرقی احداث شد مشهورترین آن‌ها عبارت بودند از باغ علم گنج، باغ شهر آرا، باغ دلگشا، چهارباغ، باغ بابر، باغ بگرامی، باغ صفا، باغ کوکب و غیره.

(تصویر ۸) آرامگاه منسوب به حضرت علی (کرم الله وجيه).
مزار شریف.

(تصویر ۷) منار مسجد جامع هرات، افغانستان.

تمرین

- ۱- در جایی که شما زنده‌گی می‌کنید چه بنای‌های از دورهٔ اسلامی به جا مانده است؟
- ۲- در ساختن بنای‌های اسلامی از چه مواد و مصالحی استفاده شده است؟
- ۳- به نظر شما مهم‌ترین ویژه‌گی معماری دورهٔ اسلامی در افغانستان چیست؟

تاپه‌کاری با مواد طبیعی

آیا تا به حال فکر کرده‌اید که از چه چیزهایی می‌توان برای تاپه‌کاری استفاده کرد؟

تاپه‌کاری با استفاده از مهر رنگینه انجام می‌شود. مهرها به دو دسته تقسیم می‌شوند: مهرهای آماده و مهرهای ساخته شده. مواد طبیعی که بافت‌های زیبایی دارند می‌توان به جای مهرهای آماده برای تاپه‌کاری به کار گرفت. پر پرندگان، سنگ‌ها، صدف‌ها، شاخه و برگ درختان و... که بافت جالبی دارند و می‌توان به کمک آن‌ها نقوش‌های رنگین متنوعی را به وجود آورد؛ همچنین در تاپه‌کاری با مواد طبیعی می‌توان از برش عمودی و افقی میوه‌ها و سبزیجات استفاده کرد و سطح برش را به رنگ آغشته و از آن یک تاپه تهیه کرد.

در تاپه‌کاری با مواد طبیعی باید به سطوح مختلف هر پدیده طبیعی توجه کنید و از هر طرف آن تاپه تهیه کنید. به این ترتیب با بافت قسمت‌های مختلف مواد طبیعی آشنا می‌شوید و

نقوش‌های تازه‌یی را پیدا می‌کنید.

(تصویر ۱) تاپه کاری با مواد طبیعی.

پس از انجام تاپه کاری با مواد طبیعی، هنگامی که رنگ‌ها خشک شد، با نقش‌های ایجاد شده، شکل‌های تازه و جدیدی را رسمی کنید، سپس با دقت به نقش‌های تاپه نگاه کنید هر یک از آن‌ها را با اضافه کردن خطوط مناسب به شکل جدیدی تبدیل کنید.

(تصویر ۲) کامل کردن تاپه‌های با مواد طبیعی

(تصویر ۴) نقاشی با تاپه‌های مواد طبیعی

(تصویر ۳) نقاشی با تاپه کاری مواد طبیعی

تمرین

به انواع مواد طبیعی که در اطراف شما وجود دارد، با دقت نگاه کنید. کدام برش آن‌ها زیباترین تاپه را به وجود می‌آورد؟

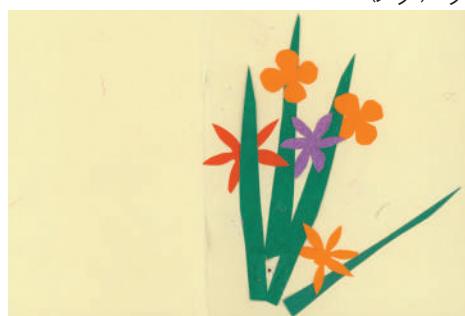
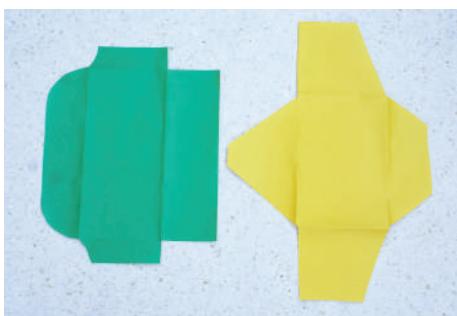

ساختن کارت تبریکی و پاکت

تا به حال چند نوع کارت تبریک دیده‌اید؟

مردم کارت تبریکی را به مناسبت‌های مختلف به یکدیگر هدیه می‌دهند؛ مانند: کارت دعوت ختم قرآن پاک، تبریک عید رمضان، عید قربان، سال نو، روز مادر، روز تولد، روز معلم و ... کارت تبریکی در اندازه‌ها و طرح‌های متنوع تهیه می‌شود؛ علاوه بر کارت‌های آماده که در بازار موجود است؛ می‌توان کارت‌های دستی بسیار زیبا ساخت. برای ساختن کارت باید مناسبت و موضوع کارت مشخص شود؛ سپس اندازه، طرح و روش تهیه آن را انتخاب کنید. ابتدا مقواه سفید یا رنگی را به شکل و اندازه کارتی که در نظر گرفته‌اید، برش دهید. وسط کارت را به کمک خط‌کش و ابزار نوک‌تیز به آرامی خط بکشید تا بتوان کارت را قات کرد. ابتدا طرح دلخواه خود را روی کارت رسمی کنید. برای تزیین کارت از روش‌های مختلف؛ مانند: نقاشی، تاپه‌کاری، چسباندن مواد مختلف یا کاغذ‌های رنگی به صورت «کولاز» (تمکیل یک طرح با

دو نمونه (کولاز)

قرار دادن مواد و یا چسباندن آن‌ها بالای یکدیگر و یا پهلوی هم). بعضی کولازها کمی برجسته استند و باید مراقب باشید که کارت شما زیاد برجسته نباشد که داخل پاکت جا بگیرد. با توجه به مناسبت کارت و کسی که می‌خواهید کارت را به او هدیه بدهید، یکی از روش‌های برای تکمیل آن انتخاب کنید.

ابتدا طرح دلخواه خود را روی کارت، رسامی کنید؛ علاوه بر روی کارت، می‌توانید داخل آن را هم با نقش‌های زیبا تزیین کنید؛ سپس با خط زیبا بین کارت را بنویسید.

پس از آماده کردن کارت، می‌توانید پاکت زیبایی برای آن بسازید. اندازهٔ پاکت را متناسب با کارتی که ساخته‌اید، در نظر بگیرید. برای تهیهٔ یک پاکت، روش‌های مختلف وجود دارد. شما می‌توانید یک پاکت آماده را بازکنید تا بینید پاکت را چگونه می‌سازند و از همان روش برای تهیهٔ پاکت، ابداع کنید. ساده‌ترین روش ساختن پاکت این است که کارت خود را در وسط یک کاغذ بزرگ سفید یا رنگی قرار دهید و اطراف آن را با خطوط کمرنگ مشخص کنید؛ سپس کارت را بردارید و از چهار طرف کارت؛ چهار مثلث رسامی کنید؛ پس از آماده شدن شکل پاکت، آن را برش دهید و از سر خطوط اولیه قات کنید. سه مثلث را با هم بچسبانید تا پاکت شما آماده شود. مراقب باشید که داخل پاکت به لبه‌های بیرونی نچسبد؛ پس از این که چسب خشک شد، کارت آماده را داخل پاکت بگذارید و مثلث چهارم را روی آن قات کنید و بعد می‌توانید آن را به دوستانتان هدیه بدهید.

تمرین

۱- کارت تبریکی را برای مناسبت خاصی بسازید. طرح، اندازه، روش تزیین آن را به دلخواه خود انتخاب کنید.

۲- متناسب با کارت تبریکی که ساخته‌اید، پاکت زیبایی بسازید و کارت خود را درون آن بگذارید.

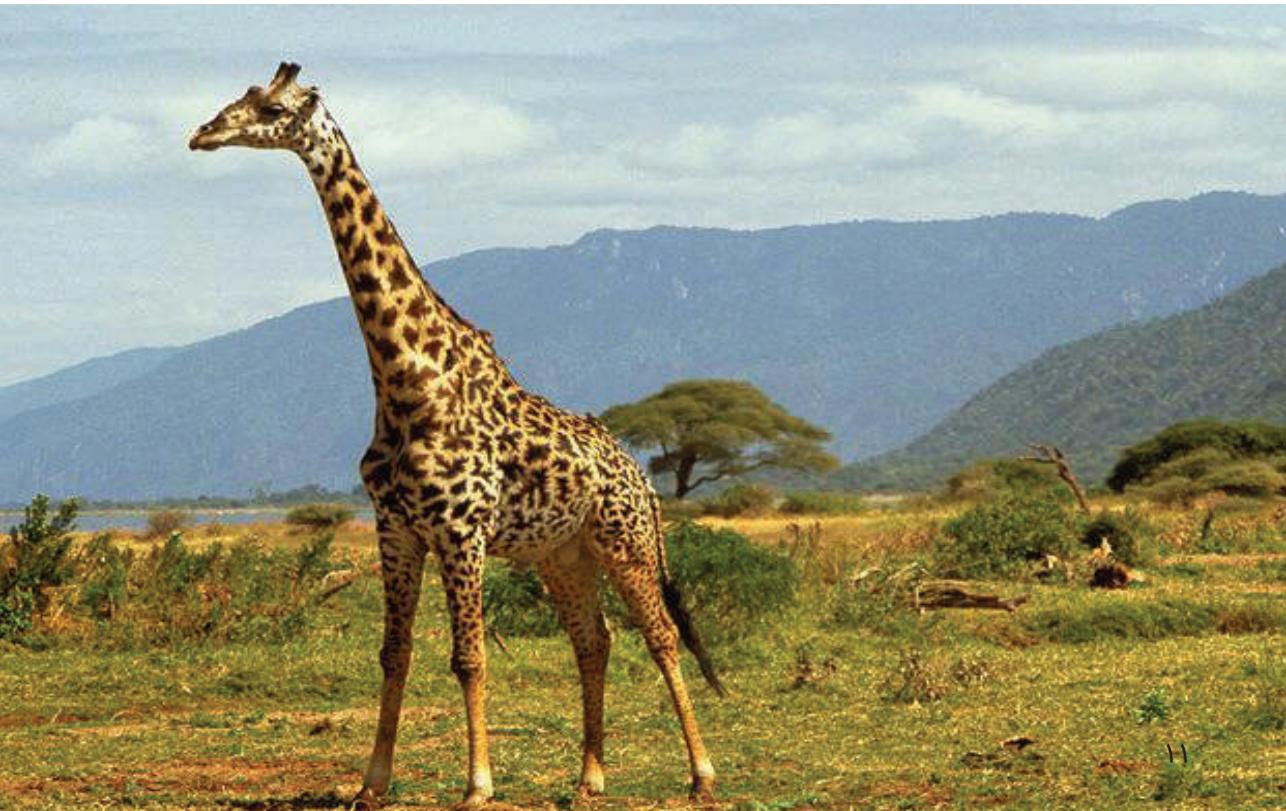
آشنایی با تناسب، دوری و نزدیکی، ریتم

در طبیعت چه روابطی بین پدیده‌ها می‌بینید؟

تناسب: آیا به تناسب میان اندازه‌ها در بدن فیل و زرافه، رنگ چشم و پوست افراد، تفاوت پوست دست طفل با سالخورده، توجه کرده‌اید؟ نسبت میان اجرا با هم و نسبت میان هر یک از اجرا با

(تصویر ۱) در بدن هر یک از حیوانات تناسب‌خاص دیده می‌شود.
به تناسب میان اجرای بدن زرافه توجه کنید.

کل هر پدیده تناسب نامیده می‌شود. در طبیعت انواع تناسب دیده می‌شوند. هر یک از پدیده‌های طبیعی دارای تناسب خاص خود است و به همین دلیل آفریده‌های خداوند متعال در طبیعت، معیار ایجاد تناسب در آثار هنری و دست ساخته‌های دیگر بشر است. انسان با مشاهده دقیق کوه‌ها، سنگ‌ها، درختان، گل‌ها، حیوانات، پرنده‌گان، ماهی‌ها، بلورها، ... به هماهنگی پدیده‌های طبیعی پی می‌برد؛ مانند: تناسب میان رنگ‌ها در پرهای طوطی، تناسب میان شکل‌ها در اجزای بدن فیل (شکل دراز خرطوم، گوش پهن، سر و بدن و پای بزرگ فیل) و تناسب میان اندازه‌ها در طول و عرض درختان به همین ترتیب هنگام اجرای نقاشی، کاردستی، کار با گل، حجم‌سازی و... توجه به تناسب میان اندازه‌ها، شکل‌ها و بافت‌ها ضرورت دارد.

پرسپکتیو (دوری و نزدیکی): چیزهایی که در دوردست می‌بینید، چه تفاوتی با آنچه نزدیک‌تر استند دارند؟ انسان به نسبت دوری و نزدیکی از اشیا و پدیده‌های طبیعی، آن‌ها را به شکل‌های مختلف می‌بیند؛ به طور مثال: وقتی انسان از فاصله دور به یک جنگل که درختان یکسانی دارد نگاه می‌کند، درخت‌های نزدیک خود را پررنگ‌تر و با جزئیات بیشتری می‌بیند، و آنچه را در دوردست‌ها قرار دارد؛ کوتاه‌تر، کم رنگ‌تر و مبهم مشاهده می‌کند؛ بنابراین اندازه و وضعیت اشیا و پدیده‌های طبیعی در فاصله نزدیک با دوردست متفاوت است. با کوچک

(تصویر ۳) به تناسب میان رنگ‌ها در بدن حیوانات، شکل درختان، ابرها، کوه‌ها... توجه کنید.

(تصویر ۴) به تناسب میان رنگ‌ها در انواع گل‌ها، گیاهان، حشرات و... دقت کنید.

و بزرگترسیم کردن اشیا و پدیده‌های طبیعی می‌توان دوری و نزدیکی آنها را نشان داد؛ همچنین با رنگ‌های متضاد یا استفاده از رنگ‌های متفاوت در کنار هم (مانند رنگ تیره در کنار رنگ روشن) می‌توان فاصله میان آنها را نشان داد. هنرمندان، برای نشان دادن دوری و نزدیکی از روش‌های مختلف استفاده می‌کنند.

ریتم: آیاتابه حال به تکرار منظم شب و روز و فصل‌های سال توجه کرده‌اید؟ در طبیعت تکرار و تغییر پدیده‌ها نظم خاصی دارد. هنرمندان رشته‌های مختلف هنری با تکرار و تغییر منظم میان کلمات، صدایها، شکل‌ها، رنگ‌ها و خطوط، ریتم به وجود می‌آورند.

ریتم گاهی به صورت منظم و گاهی نامنظم است. ریتم منظم در طبیعت مانند صدای تپش قلب و در آثار هنری مانند تکرار منظم یک نقش در کاشی‌کاری یا قالین‌بافی است. نمونه ریتم نامنظم در طبیعت موج‌های دریاست که در فواصل مختلف با تغییرات گوناگون ایجاد می‌شوند. در آثار هنری ریتم نامنظم در ترکیب حروف الفبا درخوشنویسی دیده می‌شود که تجمع خطوط عمودی یا افقی در برخی از قسمت‌ها زیاد و در بعضی

(تصویر ۴) به تکرار دانه‌های جواری و ریتم منظم آنها دقت کنید.

(تصویر ۵) به تکرار ریتم در تارهای عنکبوت دقت کنید.

(تصویر ۶) تکرار شکل ابرها در آسمان ریتم خاصی به وجود آورده است.

(تصویر ۷) به ریتم خطوط بدن گوره خر توجه کنید.

تمرین

- ۱- نمونه های تناسب در شکل ها، رنگ ها و اندازه را در طبیعت پیدا کنید و در مورد آن ها گفتگو نمایید.
- ۲- با استفاده از تکرار رنگ های دلخواه قان در یک صفحه، ریتم زیبایی ایجاد کنید.

نقاشی از منظره

در طبیعت اطراف شما کدام جاهای دیدنی و زیبا وجود دارد؟ کدام یک از آن‌ها را برای نقاشی انتخاب می‌کنید؟

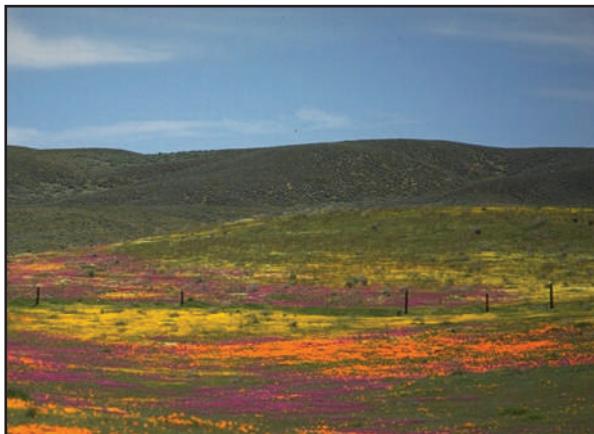
دشت گل، باغ، کوه، جنگل، ساحل دریا... مناظر بسیار زیبای طبیعت و موضوعات مناسبی برای نقاشی استند. فضای طبیعت خیلی از صفحه نقاشی بزرگتر است؛ اما می‌توانیم آنچه را که می‌بینیم متناسب با اندازه‌های واقعی آن، کوچک کنیم و در صفحه نقاشی خود جا بدهیم. ابتدا در فضای اطراف تان یک منظره زیبا را انتخاب کنید؛ سپس تصمیم بگیرید که از کدام قسمت آن

(تصویر ۲) برای کشیدن این منظره، ابتدا خط جاده و درختان را رسم کنید.

(تصویر ۱) ابتدا رود را رسم کنید؛ سپس خط افق و طرح کوه‌ها را بکشید.

می خواهید نقاشی کنید و با دقت آن را ببینید. برای نقاشی از فضای طبیعت یا منظره دلخواهتان ابتدا بزرگ‌ترین شکلی را که نگاه می‌کنید در صفحه بکشید؛ سپس بقیه چیزهایی را که می‌بینید به اطراف آن اضافه کنید. بهتر است، طرح اولیه را با پنسل رنگی خیلی کم رنگ بکشید که اگر نیاز به اصلاح داشت بتوانید آن را تغییر دهید. هنگام نقاشی به تناسبات، دوری، نزدیکی و ریتم در طبیعت دقت کنید و آن‌ها را در نقاشی خود نشان دهید.

(تصویر ۳)

پس از این که طرح شما کامل شد با دقت به رنگ‌های طبیعت نگاه کنید. شما می‌توانید در نقاشی خود رنگ‌های طبیعی را به کار گیرید یا رنگ‌های ذهنی را برای بیان احساس خود از فضای طبیعت به کار گیرید. سعی نمایید در نقاشی خود بین رنگ‌ها هماهنگی و زیبایی برقرار کنید.

(تصویر ۵) ابتدا طرح کوه‌ها را رسم کنید، سپس درخت را بکشید.

(تصویر ۶) برای نقاشی از این منظره ابتدا درخت را رسم کنید.

تمرین
بیرون از صنف به نقاشی از منظره دلخواه خود بپردازید.

نقاشی ذهنی از جشن‌ها و بازی‌های ملی

چه موضوعاتی از زندگی واقعی را برای نقاشی انتخاب می‌کنید؟ بازی‌ها و جشن‌هایی که دوست دارید چه صحنه‌های جالبی برای نقاشی دارند؟

یکی از ویژه‌گی‌های هر کشوری، مراسم خاص است که مردم به مناسبت‌های مختلف برگزار می‌کنند. برگزاری مراسم، اهمیت هر مناسبت را نشان می‌دهد، بعضی از مراسم خصوصی است و به چند خانوادهٔ خاص مربوط می‌شود؛ مانند: جشن ازدواج. بعضی از مراسم هم عمومی است و برای همهٔ مردم کشور اهمیت دارد و همه به جشن و شادی می‌پردازند؛ مانند: جشن

استرداد استقلال افغانستان که هر سال در ۲۸ اسد برگزار می‌شود و از جشن‌های ملی است. در چنین روزی در سال ۱۲۹۸ شمسی، ملت غیور به رهبری شاه «امان الله خان»، افغانستان را از زیر سلطهٔ متاجوزین انگلیسی آزاد نمود. در این روز رئیس جمهور و هیأت دولت در کنار مردم در جشن شرکت می‌کنند.

در جشن‌های ملی مراسمی اجرا می‌کنند که برای همهٔ جالب باشد و باعث شود که همهٔ این روزها را به خاطر بسپارند. بعضی از صحنه‌های این جشن‌ها فراموش نشدنی است. موسیقی نواخته می‌شود و هنرمندان آهنگ‌های خاص آزادی را اجرا می‌کنند.

در جشن استرداد استقلال افغانستان، بازی‌های ورزشی گوناگون اجرا می‌شود که یکی از آن‌ها «نیزه‌بازی» است. این بازی با اسب، نیزه و میخ بزرگ چوبی که ۱۵ سانتی متر در زمین کوییده شده در یک میدان وسیع انجام می‌شود. در حالی که دهل‌نوخته می‌شود و مردم کف می‌زنند، اسب سوار، نیزه به دست می‌گیرد و به سرعت به طرف میخ چوبی می‌تاخد و سعی می‌کند میخ را با نیزه از زمین بیرون بکشد. هر چه سرعت اسب سوار زیادتر شود، دهل‌نواز هم تندتر می‌نوازد. سواری که نتواند در دو نوبت میخ را بلند کند، بازندۀ است و سوارکاران بعدی بازی را ادامه می‌دهند؛ به برندۀ‌ها تحفه‌هایی داده می‌شود. این بازی شور و هیجان زیادی در میان مردم ایجاد می‌کند.

تمرین

- ۱- آیا می‌دانید جشن‌های ملی افغانستان کدام‌هاند؟
- ۲- در مورد جشن‌هایی که بیشتر دوست دارید با هم گفتگو کنید. یکی از صحنه‌های جشنی را که دوست دارید، نقاشی کنید؛ سپس آن‌ها را به نمایش بگذارید و در مورد آن‌ها گفتگو کنید.
- ۳- در شهر شما در جشن استقلال چه مراسمی انجام می‌شود؟ چه بازی‌هایی در این روز انجام می‌دهید؟ در مورد این جشن و مراسمی که اجرا می‌کنید گفتگو کنید. زیباترین صحنه این جشن را نقاشی کنید.
- ۴- در مورد بازی‌های محلی، منطقه‌یی که زنده‌گی می‌کنید، گفتگو کنید.

حجم‌سازی با کاغذ‌های چملک

کدام یک از مواد باطله اطراف شما برای
حجم‌سازی مناسب است؟

مواد زیادی در اطراف ما برای ساختن حجم، مناسب استند. یکی از این مواد، کاغذ‌های باطله است. از کاغذ‌های باطله به روش‌های مختلف حجم می‌سازند. که یکی از این روش‌ها استفاده از کاغذ چملک شده

(تصویر ۱) کاغذ‌های چملک
شده و وسایل اضافی برای
ساختن یک پرنده.

می باشد. برای این کار شما هم می توانید موضوع دلخواهتان را انتخاب کنید و در بارهٔ شکل و اندازهٔ آن تصمیم بگیرید. پارچه‌های کاغذ باطله را که از نگاه رنگ و نوعیت مختلف باشند جمع‌آوری کنید. دست‌های خود را کمی تر کنید و کاغذها را در دست تان خوب فشارده‌هید تا چملک شوند و سپس بنابر شکلی که در ذهن تان داشتید آن را تنظیم نموده و بسازید. حجم را می‌توانید یک توته و یا چند توته بسازید و آن را توسط اسکاشتیب یا سرش با هم بچسبانید.

(تصویر ۲) ساختن یک سیب با کاغذ چملک شده.

(تصویر ۳) دو قسمت کاغذ چملک را به هم بچسبانید و به چوب‌های که پای پرنده است وصل کنید.

(تصویر ۴) بال‌ها، دم، نول، پر و سر پرنده و چشم‌ها را به بدن پرنده وصل کنید.

تمرین

یک صفحهٔ مقوایی ضخیم به شکل دایرهٔ تهیه کنید تا حجم‌های کاغذی کوچک شکل را مانند: کنجشک یا قرقه با کاغذ چملک شده بسازید و رنگ آمیزی کنید. با استفاده از نخ این حجم‌های کوچک را از صفحهٔ دایره‌هی آویزان کنید؛ سپس نخ ضخیم را به مرکز صفحهٔ دایره‌هی وصل کنید و آن را از سقف اتاق آویزان نمایید. اگر این اشکال را نزدیک گلکین نصب کنید، باد آن را تکان می‌دهد و حجم‌های کاغذی حرکت می‌کنند و زیباتر معلوم می‌شوند.

آشنایی با هنر اسلامی

آیا می‌دانید هنر اسلامی با هنر مسیحی چه تفاوت‌هایی دارد؟

اسلام در عربستان (سرزمین وحی) ظهر کرد و سپس به سرعت از خاورمیانه در جهت شرق تا چین و هند و در جهت غرب تا افریقا و هسپانیه گسترش یافت. در این قلمرو گسترده، با وجود تفاوت‌های زبانی، قومی، جغرافیایی و تاریخی هر یک از این سرزمین‌ها، دین مشترک، تمدن و فرهنگ واحدی را به وجود آورده است که هنر اسلامی یکی از ثمرات آن است.

مسلمانان ابتدا از هنرمندان دو تمدن بزرگ معاصر ظهر اسلام (بیزانس و ایران) برای ساختن مساجد استفاده کردند. به مرور زمان در کشورهای تازه مسلمان، هنرمندان تلاش کردند

تا قالب‌های مناسبی برای بیان اعتقادات اسلامی در آثار هنری پیدا کنند. مفاهیم اعتقادی اسلام مانند وحدانیت خداوند متعال و نظام پدیدهای

(تصویر ۱) «بسم الله الرحمن الرحيم»، کتبه کاشی از صحن مزار خواجه عبدالله انصاری در «گازرگاه» هرات، افغانستان، سده نهم هجری.

(تصویر ۲) بشقاب بزرگ با
کتیبه خط کوفی، سده چهارم
ھجری.

مختلف عالم که در قرآن مجید بیان شده است به ساده‌گی نمی‌توان در آثار هنری نشان داد. از این‌رو هنرمندان از شکل‌های سمبولیک هندسی مانند دایره که (نماد وحدت) است با تأکید بر نقطه مرکزی در دیزاین‌های مختلف استفاده کردند تا وحدت پدیده‌های مختلف عالم و حقیقتی که برتر از شکل‌ها و ظاهر موجودات است نشان دهند.

از این نظر هنر اسلامی با هنر مسیحی که موضوع اصلی آن نمایش صحنه‌های مختلف زنده‌گی مسیح علیه السلام و حضرت مریم است، تفاوت زیادی دارد.

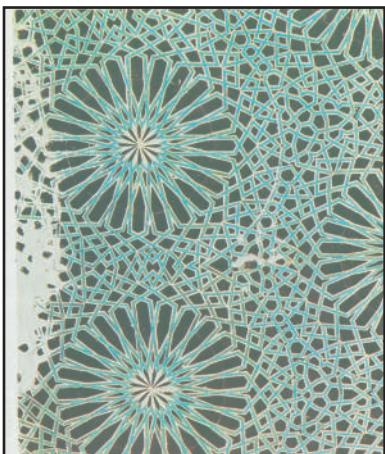
هنرمندان مسلمان برای کتابت قرآن کریم با خط زیبا و ساختن مساجد بزرگ و زیبا (برای ادائی فریضه نماز جماعت) در آثار خود نظم، تناسب، تعادل، هماهنگی و زیبایی ایجاد کردند. زیبایی و جلوه روحانی آثار؛ خوش‌نویسی و معماری اسلامی، نمونه‌های طراحی و ساخت ظروف سفالی و فلزی، اشیای چوبی، بافت پارچه

(تصویر ۳) بخشی از تزیینات منوار جام ولایت غور که بین سال‌های (۱۲۰۳) و (۱۱۵۳) میلادی مربوط به دوره اسلامی می‌باشد.

(تصویر ۴) کاشی کاری سقف مدرسه بیوک نزدیک دهلی، هند، سده هفتم هجری. «کاراتای» در قونیه، ترکیه، سده هفتم هجری.

قالین و کتاب‌سازی از دیگر موارد است. اگر چه امروز این نمونه‌ها از نظر ظرافت در طراحی، دقت در ساخت و زیبایی تزیینات جز شاهکاری‌های هنر اسلامی محسوب می‌شوند، در آن زمان برای استفاده افراد مختلف ساخته شده‌اند و هر یک کاربرد خاصی داشته‌اند. در هنر اسلامی، جنبه استفاده، آثار با هنر تلفیق شد تا مسلمانان هر لحظه با نظم، زیبایی، تعادل و هماهنگی زنده‌گی کنند.

در نمونه‌های مختلف آثار اسلامی همه سطوح با تزیینات ظریف و بسیار دقیق پوشانیده شده‌اند. در قرن‌های اولیه اسلام اغلب تزیینات شامل طرح‌های هندسی و نقش‌های تزیینی مانند اشکال گیاهی و دیزاین‌های اسلامی (اشکال مارپیچ) بود. بعدها در کاشی‌ها، ظروف سفالی و فلزی، پارچه‌ها، قالین‌ها و مینیاتور، تصویر کردن نقش پرنده‌گان و حیوانات و انسان نیز رواج یافت.

(تصویر ۶) قالیچه سجاده‌بی، ایران، اواسط قرن دهم هجری.

(تصویر ۷) گلبد جلو محراب
مسجد جامع «فرطبه»، اسپانیا،
قرن چهارم هجری.

هنرمندان مسلمان اعم از زن و مرد در این نمونه‌ها به تقلید از طبیعت پرداخته اند و با ساده کردن شکل‌ها از ظاهر موجودات فاصله گرفته اند، تا ذهن بیننده را از دنیای واقعی جدا و به جهان معنویت هدایت کنند. با این وجود هرگز در تزیین صفحات و جلد قرآن کریم، جای نمازها، منبرها، رحله‌ای قرآن کریم، منارها، دیوارها و سقف‌های مساجد تصاویر حیوان و انسان استفاده نشده است. در این نمونه‌ها خطوط و رنگ‌های نقش‌های در هم پیچیده هندسی با دیزاین‌های اسلامی باعث حرکت چشم می‌شود و ذهن بیننده هرگز در یک نقطه متوقف نمی‌شود. این حرکت موزون و منظم ریاضی که در طراحی نقش‌ها دیده می‌شود، تعادل و هماهنگی میان نقش‌ها و اشکال مختلف را به وجود می‌آورد، و علاوه بر این که زیبایی خاصی به این آثار می‌بخشد، تحرک، نظم، تعادل و هماهنگی را نیز ایجاد می‌کند. از نظر هنرمندان مسلمان این هماهنگی، نمایانگر وحدت و هماهنگی جهان آفرینش است.

تمرین

- ۱- در مورد تأثیر فضای روحانی و نقش‌های تزیینی آن با هم گفتگو کنید.
- ۲- چه نمونه‌هایی از هنر اسلامی را دیده اید؟ در مورد زیباترین نمونه چند سطر بنویسید.
- ۳- چه رشته‌های هنری دیگری را می‌شناسید که در میان مسلمانان رواج دارد؟

کاپی از دیزاین‌های اسلامی

آیا شیوه کاپی کردن از دیزاین‌های اسلامی را می‌دانید؟

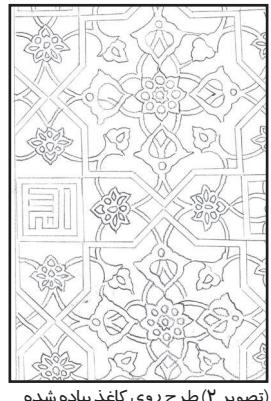
برای تهیه کاپی از نقش‌های زیبای قالین یا کاشی، ابتدا نمونه‌ی از دیزاین دلخواه خود را بیابید؛ سپس طرح آن را روی کاغذ ترس (کاغذ شفاف) ترسیم کنید، تا بتوانید آن را به صفحه کاغذ دیگری منتقل سازید و آن را رنگ‌آمیزی نمایید.

برای انتقال طرح به کاغذ ترس بهتر است طرح را روی میز یا تخته طراحی نصب کنید. کاغذ ترس هم اندازه آن را روی طرح بگذارید و چهارگوش آن را محکم کنید تا در اثر حرکت دست، هنگام کاپی نمودن از جای جا نشود و تکان نخورد؛ سپس با دقیق خطوط دیزاین را روی کاغذ ترس بکشید. بهتر است ابتدا خطوط اصلی دیزاین را بکشید و بعد جزئیات آن را رسماً کنید. وقتی که دیزاین را کاملاً رسم کردید، آن را از طرح اولیه جدا کنید. طرح اصلی را کنار بگذارید؛ کاغذ ترس را (که دیزاین‌ها روی آن کاپی شده) به روی دیگر آن برگردانید و با پنسل پررنگ تمام خطوط را دوباره ترسیم کنید. به این ترتیب دیزاین‌ها به عقب کاغذ ترس منتقل می‌شوند و برای انتقال طرح روی کاغذ اصلی آماده می‌شوند.

ابتدا کاغذ ضخیم یا مقوا که برای رنگ‌آمیزی مناسب باشد از

(تصویر ۱) کاشی معرق مقبره شیخ «صفی الدین اردبیلی»، دوره صفویه - قرن ۱۱-۱۰ هـ ق.

(تصویر ۲) طرح روی کاغذ پیاده شده

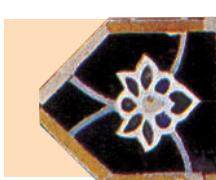
(تصویر ۳)

چهار طرف با اسکاشتیپ به میز یا تختهٔ طراحی نصب کنید. کاغذ ترس را دوباره برگردان کنید روی صفحهٔ اصلی که برای کاپی کردن آماده شده بگذارید و چهار گوشه آن را به چهار طرف کاغذ یا مقوا وصل کنید تا ثابت شود. دوباره با دقیق روی تمام خطوطی که روی کاغذ ترس رسمی شده بشکید تا دیزاین به صفحهٔ کاغذ اصلی منتقل شود. به آرامی کاغذ ترس را از روی صفحهٔ کاغذ یا مقوا جدا کنید و بینید آیا همهٔ طرح‌ها منتقل شده اند یا نه؟ اگر طرح کامل بود کاغذ ترس را از روی صفحهٔ کاغذ جدا کنید. وقتی که طرح

(تصویر ۴)

بر روی کاغذ کاپی شد، آمادهٔ رنگ آمیزی است. برای رنگ آمیزی ابتدا شبیهٔ تیرهٔ ترین رنگ طرح اصلی را با رنگ آبی بسازید و در جای مناسب روی طرح کاپی تهیه کنید. بعد رنگ‌های تیرهٔ طرح را بسازید و هر یک را در جای خود روی طرح کاپی کنید. هر یک رنگ جدید را پس از خشک شدن رنگ قبلی روی کاغذ بگذارید تا با هم مخلوط نشوند؛ پس از این که رنگ‌های تیره را ترسیم کردید، رنگ‌های روشن را شبیه طرح اصلی بسازید و روی طرح کاپی کنید، تا رنگ آمیزی آن تکمیل شود. وقتی همهٔ رنگ‌ها خشک شد کاغذ کاپی را از روی میز یا تختهٔ طراحی جدا کنید. برای نگهداری از این کاپی می‌توانید آن را در قاب شیشه‌یی بگذارید.

تمرین

از یک دیزاین سادهٔ اسلامی یک کاپی زیبا تهیه کنید.

آشنایی با هنر خوش‌نویسی اسلامی

«مَنْ كَتَبَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ جُوَدَةً تَعْظِيْمًا
لِلَّهِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ»^(۱)

کسی که بسم الله الرحمن الرحيم را برای بزرگداشت خداوند ﷺ با خط زیبا بنویسد خداوند ﷺ او را می‌بخشد.

اولین پدیده هنری قرون اولیه اسلامی، خوش‌نویسی است که پس از استقرار دین مبین اسلام در مکه معمظمه و گسترش سواد آموزی، رونق گرفت. اولین نسخه‌های قرآن کریم به «خط کوفی» نوشته شد.

(تصویر ۱) امضاء یاقوت
المستعصمی

خوشنویسی اسلامی در خدمت ثبت کتابت و انتشار قرآن پاک و نگارش احادیث نبوی اهمیت و ارزش بسیاری نزد مسلمانان داشت. خوشنویسان تلاش می کردند تا هنری را که شایسته منزلت کلام الهی باشد؛ به وجود آورند.

پس از رحلت رسول اکرم ﷺ، قرآن کریم به مشوره حضرت عمر رض در زمان حضرت ابوبکر صدیق رض توسط حضرت زید بن ثابت رض جمع آوری شده و در زمان حضرت عثمان رض در یک مصحف واحد تحریر و نسخه های آن به مکه مکرمه، شام، بصره، کوفه، یمن و بحرین فرستاده شد و یک نسخه آن در مدینه منوره که مرکز خلافت بود، حفظ گردید.

علاوه بر قرآن پاک، خوشنویسی آیات قرآنی، ادعیه، احادیث و اسمای متبرک که به صورت کتیبه های مختلف بر روی بنایها به خصوص مساجد، منبرها، دروازه ها، ظروف سفالی، فلزی و پارچه ها رواج

(تصویر ۲) دو صفحه آغاز قرآن مجید کتابت شده بر کاغذ اعلی نازک نخدودی، خط نسخ، نیمه دوم هجری.

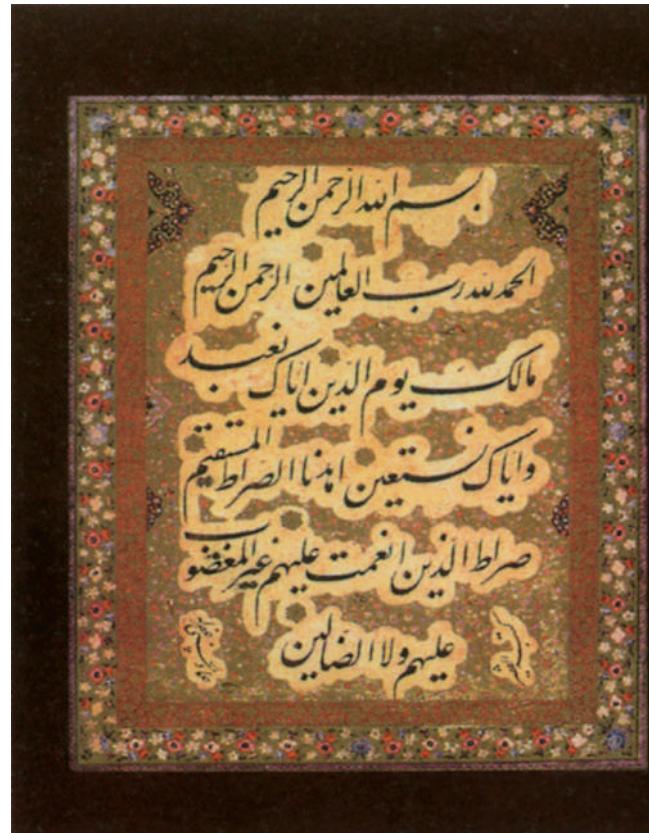
یافت. این خطوط گاهی در ترکیب با نقوش‌های هندسی یا گیاهی برای تزیین نمونه‌های مختلف هنر اسلامی به کار می‌رفت.

در قرن سوم هجری «ابن مقله بیضاوی شیرازی» برای آسان کردن نگارش، خطوط جدیدی را از خط کوفی استخراج کرد؛ مانند: خط «نسخ» که به مرور زمان زیباتر و کامل‌تر شد و پس از آن تمام نخسه‌های قرآن‌پاک به این خط

(تصویر ۳) سوره فاتحه. کتابت میر عmad حسنی قزوینی به خط نستعلیق

کتابت می‌شد.

«ابن مقله» با ایجاد تغییرات در خط نسخ، ثلث را به وجود آورد؛ سپس خطوط دیگری ابداع و به کار گرفته شد؛ مانند: «خط ریحان» و «محقق» برای تزیین عنوانین سر سوره‌های قرآن کریم و «توقيع» که قصاصات برای نوشتن اسناد از آن استفاده می‌کردند و خط «رقاع» که برای نوشتن فرامین، رقعه‌ها و عنوانین کتاب‌ها بود و حکام ولایات به این خط می‌نوشتند. پس از به وجود آمدن خطوط نسخ و ثلث در سراسر کشورهای اسلامی کتابت کلام الهی به نهایت زیبایی انجام می‌شد. هنرمندان در تهیه بسیاری از اوراق، نوشه‌ها، تزیین صفحات اول قرآن‌پاک، سوره‌ها و سر سوره‌ها و علامت‌های پایان آیات و جلدسازی همکاری می‌کردند. خوش‌نویسان بعد از «ابن مقله» خطوط اسلامی را به اوچ کمال رساندند؛ مانند: «ابن بواب» (که در خط نسخ اصلاحاتی انجام داد و

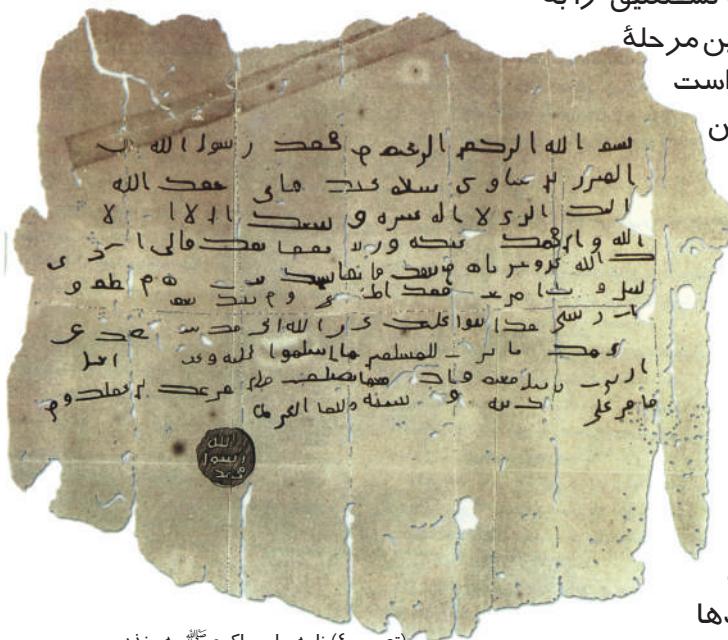

قاعده آن را مشخص کرد، «یاقوت مستعصمی» (که انواع خطوط را بسیار زیبا می نوشت) و «احمد نیریزی» (که از حیث زیبایی واستحکام خط بی نظیر بود).

یکی از عالی ترین دوره های خوش نویسی اسلامی، قرن هشتم هجری است که علاوه بر رواج خوش نویسی، هنرمندان این قرن خطوط جدیدی را به نامه های «تعليق» (که از ترکیب خط توقيع و رقاب به وجود آمده)، نستعلیق (که از ترکیب دو خط نسخ و تعليق پدید آمده) و خط شکسته نستعلیق را به

کار گرفتند. خط نستعلیق آخرین مرحله تحول خوش نویسی اسلامی است

که خوش نویسان زیادی به این خط کتابت کرده اند؛ چون: «ملامیر علی هروی» و «میرعماد حسنی قزوینی» که این خطوط را به درجه کمال رسانند. هنرمندان، انواع خطوط اسلامی را در تزیین دیوارهای بناهای، دروازه ها، محراب ها منبرها، رحلهای قرآن، انواع ظروف و دست بافتها به کار گرفتند.

(تصویر ۴) نامه پیامبر اکرم ﷺ به منذر بن ساوی با مهر رسول الله ﷺ

تمرین

۱- نمونه های خوش نویسی را در چه جاهای می توان دید؟

۲- به سر دروازه های مساجد مشهور و خانه های مردم هر گاه نظر کنید. بینید که هر یک از چه موادی ساخته شده اند؟

۳- در وسایل مختلفی که در اطراف خود می بینید، چه نمونه های از خوش نویسی اسلامی به کار رفته است؟

۴- آیا در شهر یا محل زنده گی شما، خطاط لایق و وزیده بی وجود دارد؟ در این مورد، معلومات بدھید.

کاپی از بسم اللہ الرحمن الرحیم

آیا می‌خواهید یک کاپی زیبا از «بسم اللہ الرحمن الرحیم»
بسازید و در خانه خود نصب کنید؟

خوش‌نویسان مسلمان آیات‌الله را به زیباترین شکل نوشت
کرده‌اند. چند نمونه بسم اللہ الرحمن الرحیم را در کتاب‌ها، بر
صفحهٔ تلویزیون، بر دیوارهای مساجد و... دیده‌اید؟
یک تصویر زیبای بسم اللہ را تهیه کنید که برابر نیم تخته کاغذ باشد.
کاغذ ترس (کاغذ شفاف) به اندازهٔ تصویر بسم اللہ پیدا کنید و روی
آن بگذارید. در وقت نوشتن بسم اللہ باید وضو داشته باشید. نوشته
بسم اللہ را به روش درس ۱ روی کاغذ کاپی کنید.

کاغذ اصلی را با اسکاشتیپ به میز یا تخته طراحی بچسبانید تا در
موقع کارکردن تکان نخورد چرا که وقتی رنگ آبی را روی آن
می‌زنید کاغذ می‌پندد و پس از خشک شدن رنگ‌ها دوباره به حالت
اولی بر می‌گردد.

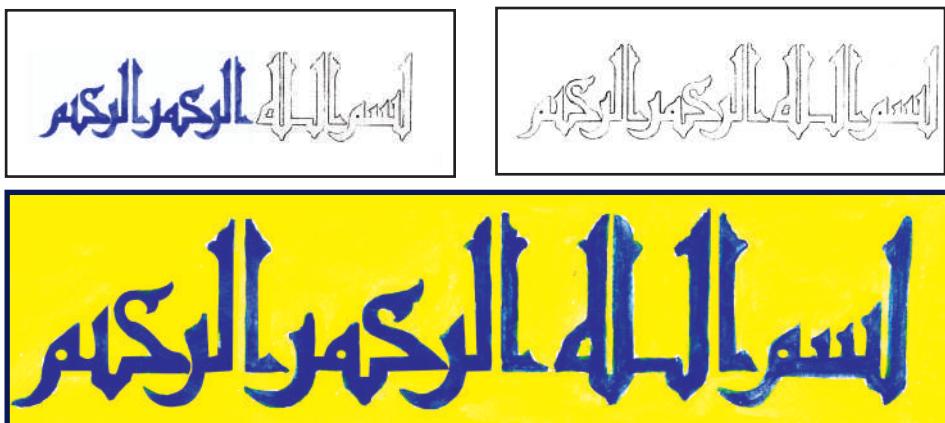
برای رنگ آمیزی نوشته‌ها، ابتدا تیره‌ترین رنگ خوش‌نویسی را
انتخاب کنید. قلم مویک را در آب تر کنید و در رنگ آبی مورد

نظر بزنید؛ سپس قلم مویک «برس» آغشته به رنگ را روی پلیت (ظرف مناسب از جنس پلاستیک، چوب، فلز، شیشه یا سرپوش قوطی رنگ آبی) بمالید تا آب و رنگ با هم مخلوط شوند. اگر رنگ غلیظ است و به قلم مویک می‌چسبد باید دوباره به آن، آب اضافه کنید تا رقیق شود.

رنگ آماده را با قلم روی کاغذ بگذارید. هر رنگ را مشابه طرح اصلی خوش‌نویسی، با دقیقیت روی کاغذ خود کاپی کنید. وقتی سطح مورد نظر را با رنگ پر کردید، رنگ دیگری آماده کنید، هنگامی که رنگ قبلی خشک شد رنگ جدید را استفاده کنید. در موقع تغییر رنگ، باید قلم مویک را خوب در آب بشویید تا رنگ قبلی پاک شود.

رنگ‌های تیره را به ترتیب روش بسازید و در جای خود به کار ببرید تا نوشتهٔ روی کاغذ کامل شود؛ پس از اتمام کار و خشک شدن رنگ‌ها کاغذ را از میز یا تختهٔ طراحی جدا کنید و آن را در یک قاب شیشه‌یی بگذارید و در اتاق نصب کنید.

تمرین

یک نمونهٔ خوش‌نویسی زیبا را از «بسم الله الرحمن الرحيم» پیدا کنید و از آن کاپی تهییه نمایید.

آشنایی با معماری اسلامی

کدام یک از بناهای اسلامی را می‌شناسید؟

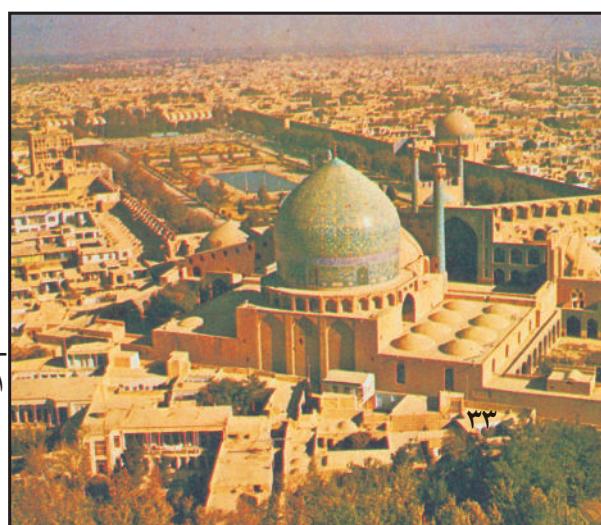

حضرت رسول اکرم ﷺ در روایت معراج خویش، با توصیفی از گنبدی در بهشت که از مروارید سفید ساخته شده می‌فرماید: ((ثُمَّ أَدْخَلْتُ الْجَنَّةَ فِيْهَا جَنَابَذُ الْلَّؤْلَؤِ...^(۱))) ترجمه: سپس به بهشت وارد ساخته شدم که در آن جا قبه‌هایی از مروارید بود، این روایت نمونهٔ روحانی هر بنای اسلامی است.

از مراکش در غرب تا آناتولی در ترکیه و دامنه‌های البرز و دره‌های سرسبز مازندران، ایران تا اطراف هندوکش و کوه بابا، سپین‌غر، هرات، غور و بلخ در کشور عزیز ما، شهرها و دهات متعددی در سرزمین‌های اسلامی وجود دارد که از نظر معماری با هم شبیه استند و در عین زیبایی و کارآمدی با محیط طبیعی در هر منطقه هماهنگی دارند.

آثار هنر معماری اسلامی، سمبل و نماد هماهنگی است و علاوه بر هماهنگی با محیط طبیعی پیرامون، میان بخش‌های مختلف یک بنا و تزیینات آن هم نهایت هماهنگی وجود

(تصویر ۱) مسجد میم تریس و بلندترین بنای شهر بود که از فاصله دور به خوبی دیده می‌شد. مسجد امام میدان نقش جهان، اصفهان، ایران، دوره صفویه.

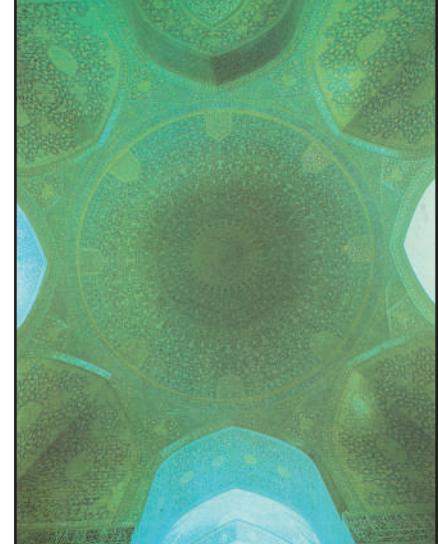
^۱- متفق علیه.

(تصویر ۴) نمونه‌یی از اولین منارهای
۵ جهان اسلام با پلکان بیرونی با بیش از ۵۰
متر ارتفاع، مسجد بزرگ سامرا، عراق،
اوایل قرن سوم هجری.

(تصویر ۳) گنبد بزرگ مرکزی با دو نیم گنبد،
مسجد سلیمان، استانبول، ترکیه.

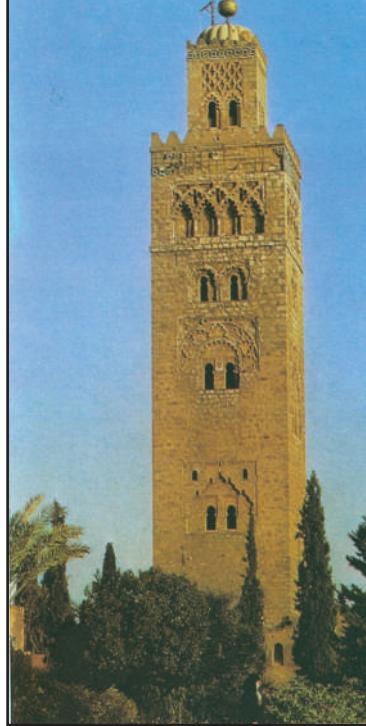

(تصویر ۲)

دارد. چه در داخل و خارج یک مسجد و چه در یک خانه شخصی آبدات تاریخی، قانون آرامش و هماهنگی حاکم است. تعادل و استحکام عمارت با طرح‌های متقارن (از دو طرف یکسان نسبت به محوری که در وسط قرار دارد مانند سمت راست و چپ یک گنبد که شبیه هم است) ایجاد شده است و فضای معماری به نحوی طراحی شده که آرامش و تعادل انسان را به او بازگرداند. در شهرسازی اسلامی، مسجد، خانه، جاده، بازار و همه اجزای دیگر زنده‌گی شهری چنان طراحی می‌شد که از عوامل طبیعت بیشترین بهره‌برداری شود. به طور مثال: بهره‌گیری از نور در معماری شهری و بنهاها به نحوی است که هم انسان را به یاد حضور خداوند ﷺ می‌اندازد و هم وسیله طبیعی روشنایی است و هم منبع حرارتی ساختمان‌هاست.

به طور کلی آثار هنر معماری اسلامی به دو دسته تقسیم می‌شوند:

- ۱- معماری بناهای مذهبی؛ مانند: مساجد، مدارس و آرامگاه‌ها.
  - ۲- معماری عمارت‌های دیگر؛ چون: جای بود و باش، خانه‌ها، قصرها، باغ‌ها، کاروان‌سراهای، حمام‌ها، بازارها، پل‌ها و ...
- مهم‌ترین نمونه معماری اسلامی مسجد است.

(تصویر ۵) مناره مسجد کوتوبیه
در مراکش، برپا شده در دوره
به دست «موحدون» پایان سده
ششم هجری

(تصویر ۶) منار آرامگاه
«اعتمادالدوله»، آگرا، هند.
سده یازدهم هجری.

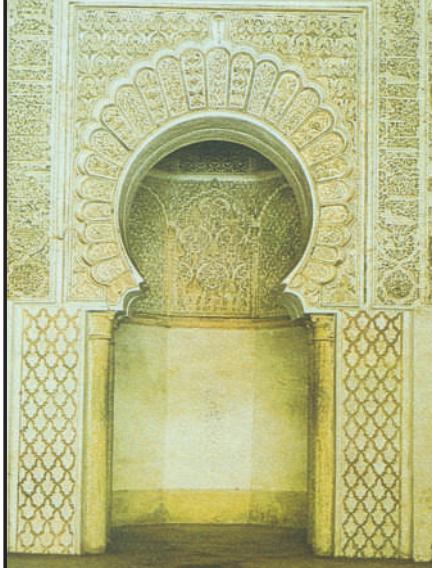
مسلمانان برای ساختن مساجد که محل سجده و عبادت خداوند متعال است و آراستن بنای مساجد با کتیبه‌های ماخوذ از قرآن کریم از زیباترین طرح‌ها و تناسب دقیق هندسی استفاده کرده‌اند. در معماری مسجد نقشهٔ واحدی وجود دارد که طرح ساختمانی آن در سرزمین‌های مختلف اسلامی علی‌رغم تنوع در جزئیات و نوع تزیینات یکسان است. تمام ابعاد ساختمان مسجد از دایره به دست می‌آید و برخلاف روش‌های دیگر، طراحی بنا در معماری اسلامی از سقف شروع می‌شود و بالای سقف گنبد ساخته می‌شود. گنبد‌ها به شکل‌های متنوع ساخته می‌شوند که مشهورترین آن‌ها خطوط منحنی دارند و شبیه نیم کره استند. ساخت گنبد علاوه بر مساجد، در بنای زیارتگاه‌ها هم رایج بوده است. در اکثر مساجد منار یا مناره‌هایی در کنار گنبد ساخته می‌شد. منار ستون بلندی است که از داخل با پله‌های مارپیچ به قسمت بالا یا گلدستهٔ منار متصل می‌شود و مؤذن از بالای گلدستهٔ آن اذان می‌داد تا همه صدای او را بشنوند.

در هر یک از سرزمین‌های اسلامی شکل منار و تزیینات آن ویژه‌گی خاصی دارد. ابتدا منارها به شکل مکعب ساخته می‌شد؛ ولی بعدها ساخت منار به صورت استوانه‌یی رواج یافت. روش‌های متنوعی برای تزیین منار در سرزمین‌های مختلف به کار می‌رود. اغلب این تزیینات با روش تزیین گنبد یکسان است و مجموعهٔ گنبد و مناره‌ای یک مسجد هماهنگی و زیبایی خاصی ایجاد می‌کند.

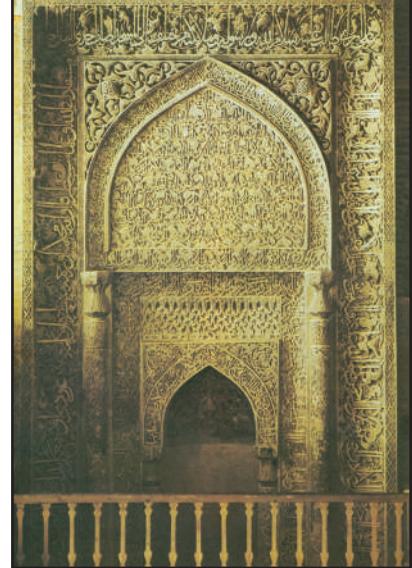
در درون مسجد فضا چنان طراحی می‌شود که عظمت خداوند ﷺ در همه جاها و حاکم بر انسان احساس شود. فضای درون گنبد کشش به سمت بالا ایجاد می‌کند، نقش‌ها، تزیینات و کتیبه‌های قرآن کریم بر دیوارها تا نقطهٔ مرکزی سقف دیده می‌شود.

(تصویر ۹) محراب و منبر مسجد «سوکولو»، استانبول، ترکیه، قرن دهم هجری.

(تصویر ۸) محراب گچ کاری شده مدرسه «بن یوسف»، مرکش، سده دهم هجری.

(تصویر ۷) محراب «اولجاتیو» مسجد جامع اصفهان، ایران، ۷۱ هـ.

(تصویر ۱۰) منبر مسجد «مؤید» قاهره، مصر.

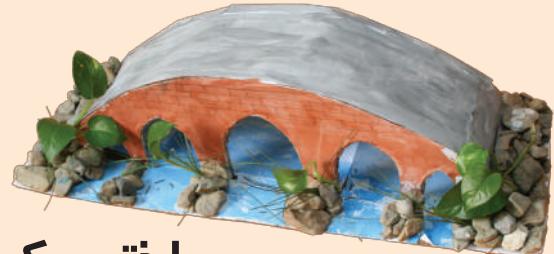
در این میان تزیین محراب اهمیت خاصی دارد. محراب نشان دهندهٔ جهت قبله است و همهٔ مسلمانان هنگام نماز به سمت آن رو می‌آورند. از این جهت زیباترین تزیینات در هر مسجد برای طراحی محراب درنظر گرفته می‌شود. در مساجد جامع در کنار محراب جایگاه بلندی برای خطبا اعمار می‌گردد و به نام منبر یاد می‌شود و این به خاطر آن است که خطیب و واعظ را حین خطبه و تبلیغ همه بینند و هم صدای او را بشنوند. در طراحی بدنه و تزیینات منبرها هم تنوع زیادی دیده می‌شود.

به طور کلی هر چند ذوق هنری مسلمانان در کشورهای مختلف اسلامی، سبک‌های معماری متنوعی را به وجود آورده‌اند، که پیوند عمیقی فضای روحانی واحدی دارد، این مساجد را از مسجد قرطبه در هسپانیا تا مسجد جامع اصفهان در ایران، مساجد جامع هرات و مسجد «دهلی» در هند و سایر مساجد جامع در کشورهای اسلامی به هم مرتبط می‌سازد.

تمرین

- ۱- در شهرهای مختلف کشور ما کدام مسجد‌های بزرگ وجود دارد؟
- ۲- تزیینات معماری این مساجد چگونه است؟

ساختن یک بنای اسلامی(پل)

آیا تا به حال یک پل قدیمی را دیده‌اید؟

پل‌ها به اشکال مختلف برای عبور از آب ساخته می‌شوند. یک پارچه چوب بزرگ ساده هم، بالای یک جوی آب نوعی از پل است. انسان‌های کنون پل‌های زیادی به اشکال مختلف برای عبور از آب ساخته‌اند. پل‌ها یکی از نمونه‌های جالب معماری اسلامی استند. استحکام، ظرافت و زیبایی این پل‌ها باعث شده تا پس از صدها سال هنوز هم پا بر جا باشند.

آیا در محیط اطراف شما پل‌های قدیمی وجود دارد؟ با دقت به پل‌هایی که در محیط زیست شما است نگاه کنید. شما هم

(تصویر ۲) قسمت‌های مختلف پل را به هم بچسبانید.

(تصویر ۱) برش قسمت‌های مختلف پل

می‌توانید یک پل زیبا بسازید.

ابتدا طرح پل را بر روی مقواهای ضخیم رسمی کنید؛ سپس قسمت‌های اضافی آن را برش کنید تا یکی از دیوارهای پل آماده شود. طرح آماده را روی مقواه دیگر بگذارید و دور آن را خط بکشید. این خطوط را برش کنید تا کاپی دیگر به همین طرح و اندازه آماده شود. به این ترتیب دو دیواره اصلی پل آماده می‌شود. برای سطح بالای پل از مقواه نازکتر استفاده کنید. عرض آن را متناسب با اندازه عرض پل و طول آن را به اندازه طول پل در نظر بگیرید. مقوا را به اندازه مناسب برش دهید. دو لبه مقوا را به لبه‌های بالایی دیوار پل بچسبانید تا کار دستی شما آماده شود. می‌توانید پل خود را بر روی یک مقواه ضخیم بچسبانید و آن را به دلخواه خود رنگ آمیزی کنید. در صورت تمایل، می‌توانید اطراف پل خود را با سنگ‌ها و ساقه‌های درختان تزیین کنید و زیر پل را مانند آب دریا نقاشی کنید.

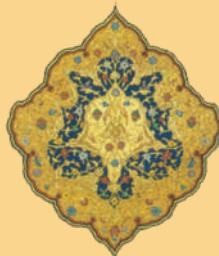
(تصویر ۳) یک کاردستی از ساختمان پل

تمرین

با استفاده از مقواهای ضخیم و نازک یک پل زیبا بسازید.

آشنایی با هنرهای اسلامی

(تصویر ۱) تذهیب با خوش‌نویسی بسم الله الرحمن الرحيم

پیغمبر اکرم ﷺ فرموده: «ان الله كتب الاحسان على كل شيءٍ» يعني كمال يا زیبایی شی در حمد و ثنای آن از پروردگار است. به عبارت دیگر، مانند توانیم کمال هیچ شی را به دست آوریم جز این که بدانیم چگونه آن شی می‌تواند آئینهٔ صفت خداوند ﷺ باشد.

در تفکر اسلامی، هنر، روشی برای کمال بخشیدن به مواد و اشیا است. هر شی یک صورت ظاهری دارد و یک جنبهٔ درونی که هنرمند مسلمان باید به هر دوی آن بیندیشد. استفاده از بهترین تناسبات در طراحی، ظرافت در ساخت و زیباترین تزیینات برای ساختن هر شی، عالم ماده را به عالم روح پیوند می‌دهد.

زیبایی و سودمندی (کارآمدی)
دو صفت مهم برای بیان اشیا،
ابزار، ادوات و آثار گوناگون
در هنر اسلامی است.

از این نظر، آثار هنری
سرزمین‌های اسلامی، یکسانی
و وحدتی را نمایان می‌کند که
فراتر از مرزهای جغرافیایی
آن‌ها است.

هنر ساختن اشیای زیبا و
ظریف از جنس‌های مختلف
صنایع ظریفه و هنرها زیبا
را در کشورهای اسلامی به
وجود آورد و دارای شهرت
جهانی ساخت.

در اغلب این آثار سراسر
سطوح با نقش‌های زیبا و
خطوط اسلامی پوشانده شده
است. نقش‌های تزیینی که
ابتدا برای زینت بخشیدن به
سر سوره‌های قرآن مجید

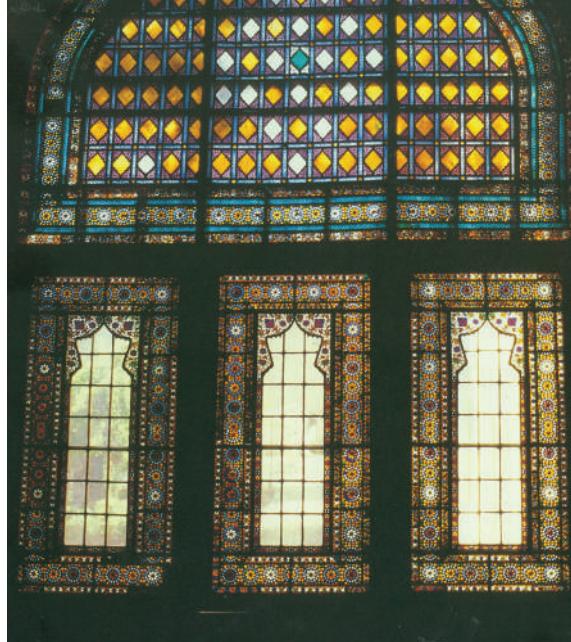
به کار می‌رفت به مرور زمان کامل شد و تذهیب «زر نگاری» نام
گرفت؛ سپس این نقش‌های در کاشی کاری و قالین‌بافی به کار گرفته
شد و برای تزیین سطوح اشیا در هنرهای مختلف؛ مانند: جلد‌سازی،
فلز کاری، کلالی، کندن کاری روی چوب، معرق کاری چوب، شبکه کاری،
کندن کاری روی سنگ (حکاکی)، خطاطی روی سنگ، سوزن دوزی و...

(تصویر ۲) چهار تک جلد جدا شده چرم روی مقوا، طلاکوبی با
قالب مهر و نقاشی طلایی، «راجپوتانه»، هند، قرن دوازدهم هجری.

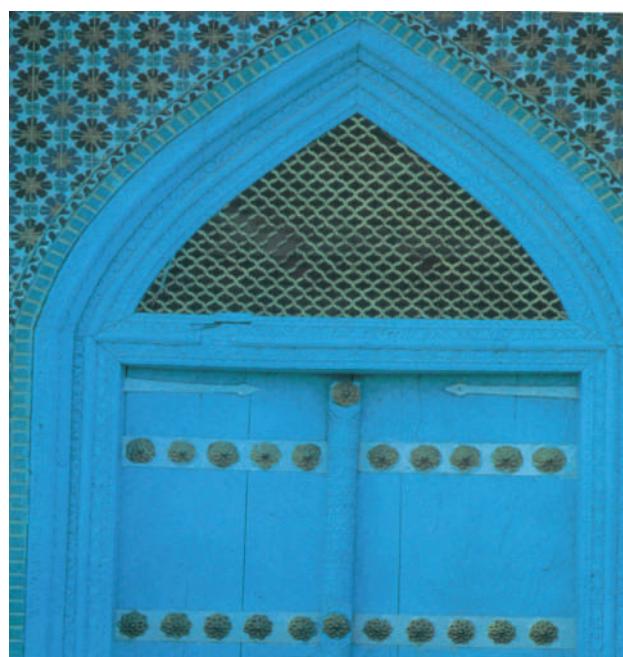
استفاده شده است.

در اغلب سطوح تزیینی دو بخش حاشیه و متن وجود دارد که سطح هر کدام با نقوش‌های مختلف، کتیبه‌های خوش‌نویسی یا ترکیبی از نقوش‌های و خطوط خوش‌نویسی آراسته می‌شود. در مرکز، نقش مرکزی به شکل دایره طراحی می‌شود که با نقوش‌های تزیینی آراسته شده و گاه در هر یک از چهار گوشه سطح اصلی طرح، $\frac{1}{4}$ آن تکرار گردیده است. این نقش مرکزی را «شمشه» یا «نارنج» و $\frac{1}{4}$ آن را «گوشه» می‌نامند. گاه فاصله میان شمشه و گوشه‌ها با نقوش‌های تزیینی دیگری پر می‌شود. گاه متن با تکرار یک نقش پوشانیده می‌شود و حاشیه با نقش جداگانه‌یی تزیین می‌گردد. در طراحی ظروف اغلب برای هر یک از قسمت‌های ظرف، طراحی خاصی به کار گرفته می‌شود. ظروف گلی با تنوع زیادی ساخته می‌شوند و در هر یک از آن‌ها نقوش‌های تزیینی متناسب با شکل هر قسمت ظرف طراحی

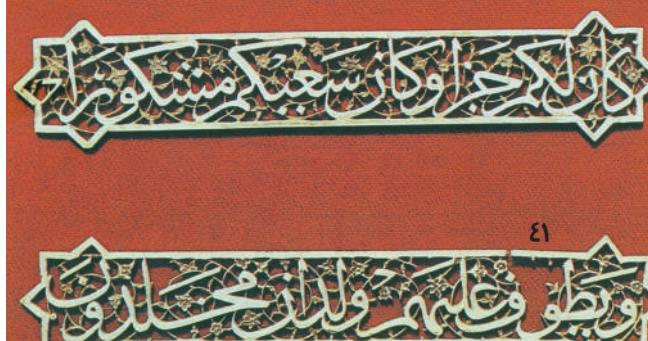
(تصویر ۵) کتیبه‌های مزار «شاه اسماعیل»، اردبیل، ایران

(تصویر ۳) کلکین خانه، چوب شبکه کاری شده با شیشه‌های رنگی، اصفهان، ایران

(تصویر ۴) یکی از دروازه‌های آرامگاه منسوب به حضرت علی (کرم الله وجيه) در ولایت بلخ، افغانستان

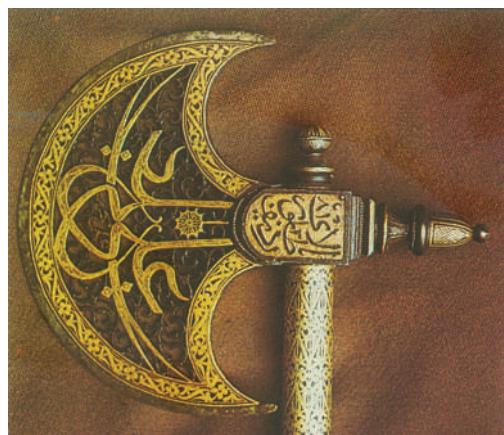

می‌شود.

ایجاد هماهنگی میان نقوش‌های و خطوط در هر یک از قسمت‌ها اهمیت زیادی دارد. در آثاری که نقوش‌ها به دیوار حجم آن‌ها پیاده می‌شود؛ ایجاد رابطه مناسب میان قسمت‌های عقبی و جلو و کناره‌ها نیاز به مهارت زیادی دارد. در آثاری که رنگ در آن‌ها اهمیت زیادی دارد؛ مانند: تذهیب، پارچه‌بافی، قالین‌بافی، کاشی‌کاری و... هنرمند علاوه بر طراحی نقش‌ها باید ترکیب رنگ‌های مناسب و هماهنگی بین آن‌ها را نیز در نظر داشته باشد. هم ایجاد کند.

(تصویر ۶) پتنوس لعایی با تصویر اسکندر که به آسمان می‌رود، عراق، قرن ششم هجری.

(تصویر ۷) بخشی از تبرزین ترکی با کتبیه، استانبول، ترکیه، سده دهم هجری.

تمرین

- ۱- ویژه‌گی مهم آثار هنری اسلامی چیست؟
- ۲- یکسانی و وحدت هنرهای اسلامی چه دلیلی دارد؟
- ۳- در محل زنده‌گی شما چه آثاری از هنر اسلامی وجود دارد؟

ساختن قلمدان گلی

آیا تا به حال ساختن یک قلمدان را تجربه کرده‌اید؟

برای تهیّۀ قلمدان گلی می‌توان از روش فتیله‌یی (لوله‌یی) استفاده کرد. در این روش فتیله‌های گلی به کمک دست، آماده و بر روی

(تصویر ۱) سطح زیر ظرف و فتیله‌های گلی را آماده کنید.

یک زمینه صاف که کف قلمدان است اضافه می‌شود. برای شروع کار ابتدا کف ظرف را به شکل و اندازه دلخواه آماده کنید؛ سپس دیوار قلمدان را از فتیله‌هایی به قطر یک سانتی‌متر و به طول محیط کف ظرف بسازید. اولین فتیله را به کف ظرف وصل کنید و بعد ردیف بعدی را بالای آن بگذارید و ردیف‌های بعدی را اضافه کنید. قلمدان را تا اندازه نصف قلم بالا ببرید تا شکل آن کامل شود. برای استحکام بیشتر می‌توان محل اتصال فتیله‌های گلی را تراش داد و مرطوب (تر) کرد و با فشار انجشت به هم متصل ساخت. در پایان کار می‌توان سطح بیرون قلمدان را صاف کاری کرد. برای این که کار قشنگ‌تر و زیباتر شود، قلمدان خود را به رنگ‌های دلخواه رنگ‌آمیزی کنید.

(تصویر ۳) اولین فتیله را به سطح زیر ظرف وصل کنید.

(تصویر ۳) فتیله‌های بعدی را هم بگذارید تا بلندی قلمدان کامل شود.

(تصویر ۴) بیرون قلمدان را صاف کاری کنید.

(تصویر ۵) روی گل تر با فشار دادن ابزار و سایر مختلف نقش دلخواه خود را رسم کنید.

(تصویر ۶) قلمدان را پس از خشک شدن به دلخواه رنگ‌آمیزی کنید و قلم‌های خود را در آن بگذارید.

با استفاده از روش فتیله‌یی (لوله‌یی) یک قلمدان قشنگ و زیبا بسازید و آن را به دلخواه خودتان با نقوش‌های متنوع و رنگ‌های دلخواه تزیین کنید.

تمرین

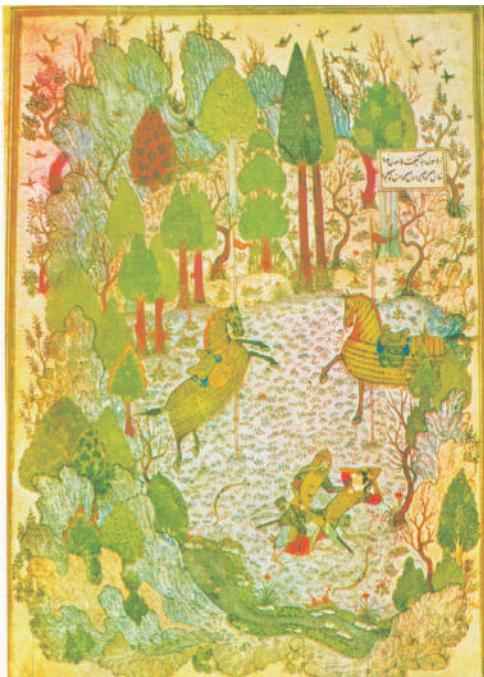

آشنایی با مینیاتور

چرا مینیاتوری‌های اسلامی شهرت جهانی دارد؟

اولین نقاشی‌های مسلمانان، مصورسازی کتاب‌های علوم طبیعی بود؛ پس از آن کم کم در کتاب‌های ادبی به خصوص دیوان اشعار شاعران بزرگ و بعضی از صحنه‌های داستان‌ها تصویر شد. محققان غربی به دلیل اندازه کوچک و ظرافت زیاد این تصاویر، آن‌ها را مینیاتور می‌نامند. هنر مصور کردن کتاب نزد مسلمانان در طی چند قرن پیشرفت زیادی کرد و از نظر تنوع رنگ، اجزای متعدد تصویر، ترکیب‌بندی‌های مارپیچی و بیان مفاهیم اعتقادی به نهایت

(تصویر ۱) صفحه‌یی از کتاب منافع الحیوان ابن بختیشون؛ شیر نر و شیر ماده، مراغه، قرن هفتم هـ.

(تصویر ۲) دیوان خواجهی کرمانی؛ رزم هما و همایون، بغداد، ۷۹۹ هـ.

(تصویر ۳) «هارون الرشید» در گرامایه
اثر کمال الدین بهزاد، از کتاب خمسه
نظمی، هرات، ۹۰۰ هـ ق.

(تصویر ۴) ساختن کاخ خورق، اثر
کمال الدین بهزاد، از کتاب خمسه نظمی،
هرات، ۹۰۰ هـ ق. (۱۳/۸۶۷ متر)
پشت ورق ۱۵۴، موزه بریتانیا.

(تصویر ۵) جشن عید فطر، اثر
سلطان محمد، از دیوان حافظ، تبریز،
۹۴۲ هـ ق.

درجهٔ زیبایی و ارزش هنری رسید و شهرت جهانی یافت. نقاشانی که اشعار را تصویر می‌کردند، به مفاهیم اعتقادی که مضمون این اشعار بود توجه خاص داشتند. شعرای بزرگ، مضامین متنوع را به زبان شعر بیان می‌کردند، نقاشان هم با استفاده از شکل‌ها و رنگ‌ها به نحوی این اشعار را به تصویر می‌کشیدند که متناسب با موضوعات و مفاهیم مختلف باشد. به همین دلیل مینیاتور، نوعی نقاشی ذهنی است که به تقلید از طبیعت نمی‌پردازد؛ بلکه با ساده کردن شکل‌ها، تغییر رنگ‌ها و نمایش همزمان صحنه‌های مختلف، موضوعات گوناگون را به تصویر می‌کشد. در این آثار هنرمند جهانی را تصویر می‌کند که در آن سراسر نقاشی نورانی است، رنگ‌های بسیار درخشان، شکل‌ها بدون حجم در نهایت ظرافت و زیبایی، گل‌ها و گیاهان در نهایت شکوفایی و سرسبزی تصویر شده‌اند. فضا بدون عمق نشان داده شده و هیچ سایه‌یی در تصویر دیده نمی‌شود.

نقاشان بسیاری در شکل‌گیری و تکامل مینیاتوری اسلامی نقش داشته‌اند و بعضی از آن‌ها نقش مهم‌تری در شکوفایی مینیاتور داشتند که دیگران از روش کار و آثار آن‌ها تأثیر پذیرفتند؛ مانند «جنیدالسلطان»، «کمال الدین بهزاد» و «سلطان محمد» که نمونه‌یی از آثار آن‌ها در تصویر این درس می‌بینید.

تمرین

- ۱- چه موضوعاتی را در این نقاشی‌ها می‌بینید؟ در مورد موضوعات نقاشی با هم گفتگو کنید.
- ۲- چه شکل‌ها و رنگ‌هایی در این تصاویر می‌بینید؟ به رابطه میان شکل‌ها و رنگ در هنر نقاشی توجه کنید و در مورد آن‌ها با هم بحث و گفتگو کنید.
- ۳- در مینیاتور «جشن عید فطر» حرکت مارپیچی ترکیب‌بندی را پیدا کنید.

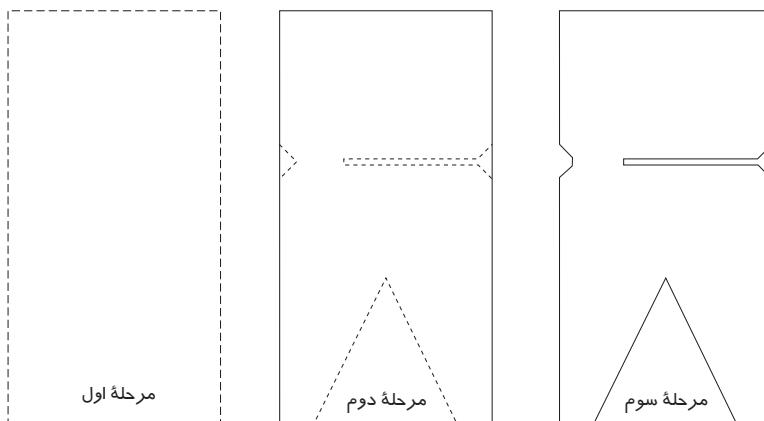

ساختن رحل قرآن کریم

آیا تا به حال فکر کرده‌اید به دست خود یک رحل
قرآن کریم بسازید؟

مسلمانان برای احترام به کتاب خداوند ﷺ قرآن عظیم الشان،
رحل‌های زیبا و مقبول می‌سازند تا هنگام تلاوت، قرآن پاک را
در آن بگذارند. رحل قرآن را اغلب از دو صفحهٔ چوبی می‌سازند،
که با هم بافت می‌خورد و به راحتی باز و بسته می‌شود. به این
ترتیب رحل را هنگام قرائت قرآن کریم باز می‌گذارند و پس از
پایان تلاوت، آن را جمع می‌کنند و در گوشه‌یی می‌گذارند تا جای
کمتری را اشغال کند.

شما هم می‌توانید شیوه رحل‌هایی که هنرمندان از چوب می‌سازند با
مقوای محکم تهیه کنید. برای ساختن یک رحل ساده ابتدا دو صفحهٔ
مقوای آماده کنید و آن‌ها را به شکل مستطیل طویل برش دهید؛
سپس با اندازه گیری دقیق طول مستطیل را به دو قسمت کوچک (برای

نگهداری قرآن مجید) و بزرگ (پایه رحل) تقسیم کنید. از این محل با قیچی یا تیغ برش، مقوا را ببرید و مراقب باشید که عرض مستطیل را تا انتهای نبرید و قسمت کوچک از قسمت بزرگ جدا نشود؛ سپس در قسمت پایین پایه، یک مثلث عمودی رسم کنید و آن را هم برش دهید تا پایه رحل زیباتر و مقاومتر شود. پس از انجام این مرحله، دو صفحه مقواهی را از محل برش عرضی به هم بافت دهید تا رحل آماده شود و بر روی زمین بایستد.

برای این که رحل شما زیباتر شود می‌توانید با کلام مقدس الله یا ادعیه دیگر و دیزاین‌های زیبای اسلامی آن را تزیین کنید. این دیزاین‌ها را می‌توانید روی صفحه‌های مقواهی به صورت سیاه و سفید یا رنگه بر روی دیواره بیرونی رحل رسامی یا نقاشی کنید. برای این کار باید دیواره بیرونی قسمت کوچک را از یک طرف و دیواره بیرونی قسمت بزرگ را از طرف دیگر نقاشی کنید تا وقتی دو صفحه را به هم بافت می‌دهید، دیواره‌های بیرونی رحل تزیین شده باشند؛ پس از خشک شدن رنگ‌ها می‌توانید قرآن پاک را در رحل دست ساخته خود قرار دهید و آن را تلاوت کنید.

تمرین

- ۱- نا به حال چند نوع رحل قرآن دیده‌اید؟ آن‌ها از چه موادی ساخته شده‌اند؟ آیا بر روی دیواره رحل‌ها تزیینات وجود دارد؟ این تزیینات چگونه اند؟
- ۲- چه روش‌های دیگری را می‌توان برای اتصال دو دیواره رحل به کار برد؟
- ۳- یک رحل مقواهی بسازید و به دلخواه خود دو دلخواه آن را طراحی و تزیین کنید و به روش دلخواه دیواره‌ها را به هم اتصال دهید.

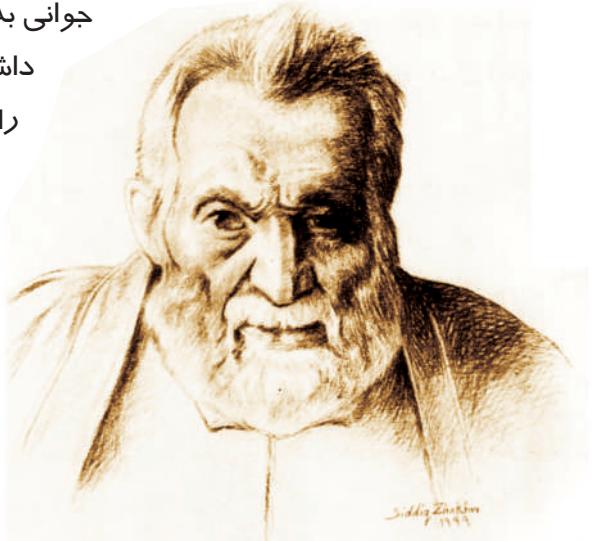
آشنایی با هنرمندان افغانی

از هنرمندان افغانی چه کسانی را می‌شناسید؟ هر یک از آن‌ها در کدام رشته‌های هنری فعالیت دارند؟

استاد محمد سعید مشعل

حاجی محمد سعید «مشعل» فرزند محمود «غوری» در سال ۱۲۹۵ ه. ش. در قریه «تیوره» و لسوالی ولایت غور متولد گردید. استاد مشعل که در خانواده‌ی هنرپرور بزرگ شده بود در زمان جوانی به فعالیت‌های هنری متوجه شده و سعی داشت که مکتب استاد کمال الدین بهزاد را زنده کند. استاد بر علاوه مینیاتوری در تذهیب کاری نیز یکی از عالی‌ترین اشخاص به شمار می‌رفت. استاد در مینیاتوری ابتکارات خوبی نموده است؛ زیرا او دارای اسلوب و روش به‌خصوص بود و از جمله پیروان مکتب استاد کمال الدین بهزاد محسوب می‌شد. این استاد شاگردان زیادی را پرورش داده

و مصدر خدمات شایان هنری شده است. موصوف به تاریخ دهم دلو ۱۳۷۶ هـ. ش. چشم از جهان بست و راهی دیار ابدی شد. آثار وی در گالری ملی مربوط به وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان در شهر کابل و تالارهای دولتی کوثر و منازل شخصی مردم نگهداری می‌شود.

استاد عزیزالدین وکیلی پوپلزاری

استاد در ۱۶ سپتامبر ۱۲۹۷ هـ. ش. در چهاردهی کابل متولد گردید. نامبرده که به نام «خطاط هفت قلمی» شهرت داشت به خاطر ترکیب خطاطی به شیوه‌های ابتکاری و گوناگون هنر نقاشی و رسمی بدون شک از جمله نقاشان بلند آوازه افغانستان عزیز به شمار می‌رفت. کارکردهای ظریف و نفیس نقش و نگارهایی که در نوع خود یگانه‌اند؛ همچنین تزیینات حاشیه و متن بسیاری از تابلوهای استاد وکیلی، مهم‌ترین پدیده‌های هنری در افغانستان می‌باشد. او علاوه به کارهای هنری اش کتاب‌های زیادی را در مورد هنر خط و مسایل تاریخی تحریر نموده است. استاد در اوایل سال ۱۳۷۶ چشم از جهان فرو بست.

تمرین

در ولایات خودتان کدام هنرمندان را می‌شناسید؟ از مهم‌ترین آثارشان نام بگیرید.

آشنایی با هنرهای افغانی

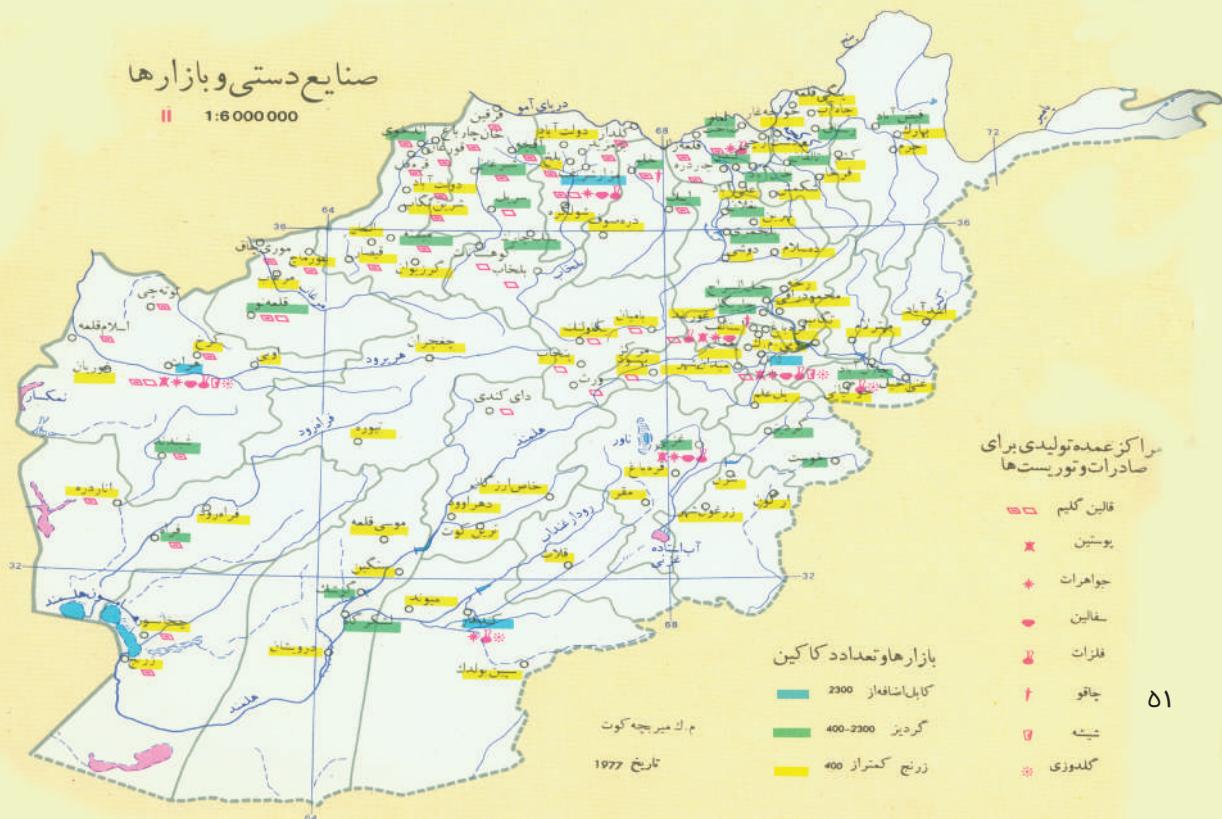
پشت یک قالین را به دقت نگاه کنید و ببینید که تار و پود آن چگونه با گرههای کوچک با هم وصل شده است؟

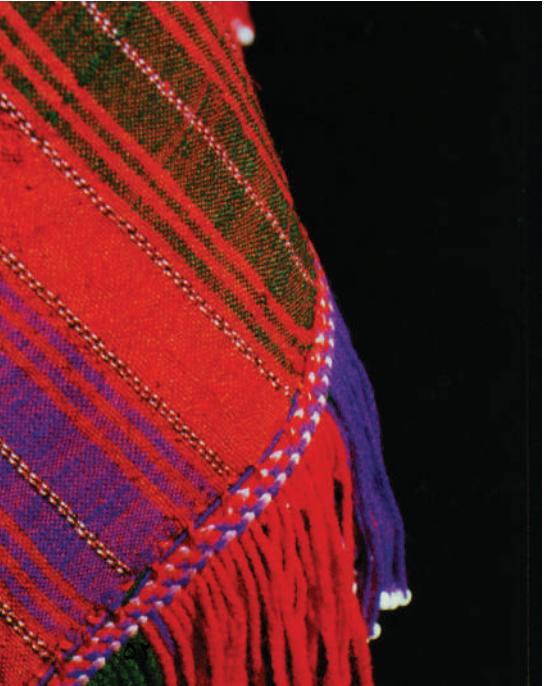
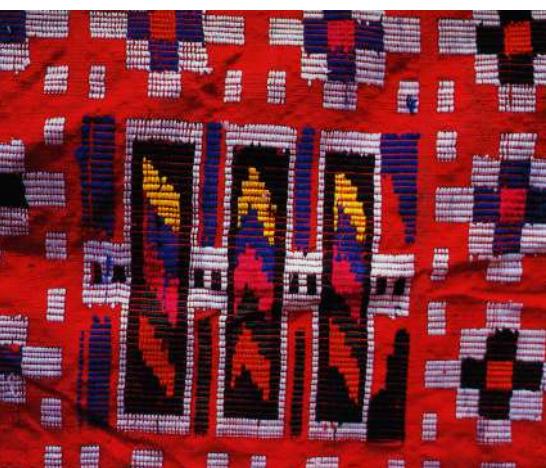
در روی قالین چه می‌بینید؟ نقش‌های رنگین قالین چگونه با گرههای متعدد ایجاد شده‌اند؟

هتمامی که روی قالین می‌نشینید و یا نماز می‌خوانید چه احساسی دارید؟

بسیاری از رشته‌های هنری در افغانستان هزاران سال قدامت دارد.
اگر چه یک جنبهٔ تولید آثار هنری برطرف کردن نیازهای انسان

است، طراحی دقیق، ظریف ساختن و به کارگیری تزیینات مختلف، ذوق هنرمندان نسل‌های مختلف این مرز و بوم را در طول تاریخ نشان می‌دهد. ذوق هنری مردم به تکه‌ها رنگ و نقش می‌بخشد، فرش‌های نرم و لطیف و زیبا می‌بافد، بنها را با کتیبه‌های آیات متبرک قرآن مجید زینت می‌دهد، ظروف سفالی و فلزی را با ظرافت می‌آراید، دروازه‌ها، منبرها و رحل‌های چوبی را تزیین می‌کند، ابزارها و وسائل مورد استفاده را زینت می‌دهد، تا انسان هر لحظه با ظرافت و زیبایی سر و کار داشته باشد. از گذشته تا امروز مردم هنگام تهیه وسایل مورد نیاز خود به آن طرح و نقش و رنگ زده‌اند تا بر زیبایی آن بیفزایند. امروز هم تهیه پوستین، ساخت ظروف سرامیک، بافت قالین‌های زیبا و... در بخش‌های مختلف کشور ادامه دارد و افراد زیادی به این صنایع مشغول استند.

همان‌گونه که حفظ و نگهداری آثار هنری و تاریخی اهمیت زیادی دارد، انتقال روش‌های طراحی، ساخت و اجرای تزیینات در هنرهای مختلف به نسل‌های بعدی برای حفظ و تداوم آن‌ها ضرورت مبرم است.

علاوه بر جنبه هنری و فرهنگی صنایع دستی، تولید آثار مختلف و عرضه آن به بازارهای داخلی و خارجی، از نظر اقتصادی اهمیت زیادی دارد. در نقشه افغانستان به مراکز عمده صنایع دستی و هنرهای گوناگون توجه کنید. در هر یک از ولایات افغانستان مردم به هنرهای مختلف می‌پردازند و آثار صنایع دستی متنوعی تولید می‌کنند؛ به طور

مثال: در کابل فعالیت‌ها در رشته‌های معماری، نجاری، آهنگری، فلز کاری، مسگری، زرگری، کندن کاری، سنتگ تراشی، کلالی، شبکه کاری، نقاشی، قالین بافی، خامک دوزی، موره دوزی، سبد بافی و... وجود دارد در شهرهای دیگر نیز هنرهایی؛ چون: تکه بافی، ابریشم بافی، شال بافی، انواع روش‌های گلدوزی و تزیین تکه‌ها؛ مانند: موره دوزی، خامک دوزی، ساخت ظروف گلی، سفالی، کلالی، لاجورد کاری، ریخته گری از چدن، مس و برنج، تراشیدن ظروف سنگی متداول است.

یکی از تولیدات هنری که از ظرافت خاصی برخوردار است شیشه‌سازی در هرات است. بعد از ذوب شیشه‌های شکسته و بیکاره و مخلوط کردن رنگ‌های متنوع انواع گیلاس‌ها و ظروف تزیینی را با دست و آتش تولید می‌کنند که در بازارهای اروپا و امریکا راه خود را باز کرده است.

اگر چه آثار این رشته‌ها در اغلب شهرهای افغانستان دیده می‌شود و مشابهت‌های کلی میان صنایع دستی در نواحی مختلف وجود دارد؛ ولی ویژه‌گی نقش‌ها، رنگ‌ها و شیوه‌های تهیه آن‌ها در شهرهای مختلف متفاوت است. ذوق و ابتکار هنرمندان در هر ناحیه باعث می‌شود که روش طراحی و ساخت آثار، ویژه‌گی خاص پیدا کند. تغییراتی که هنرمندان دوره‌های تاریخی مختلف در نحوه تهیه آثار به وجود آورده اند، باعث تحول و تکامل رشته‌های مختلف هنری شده است. به دلیل همین تحولات است که امروزه رشته‌های صنایع دستی به کمال رسیده‌اند و در زمینه هنر آثار ارزشمندی تولید می‌شود. مانند سرامیک استالاف که مشهورترین سرامیک افغانستان است و در شهرهای مختلف؛ بازار فروش خوبی پیدا کرده است.

تمرین

- ۱- در جایی که شما زنده‌گی می‌کنید کدام صنایع دستی وجود دارد؟
- ۲- شما در کدام رشته‌های هنری مهارت دارید؟
- ۳- به کدام یک از هنرها افغانی علاقه دارید؟
- ۴- آیا می‌توانید مفکرۀ جدیدی برای طراحی و ساخت رشته‌های هنری مورد علاقه خود ارائه دهید؟

آشایی با موذیم‌های ملی افغانستان

موذیم مزار شریف

موذیم مزار شریف سابقاً طولانی دارد؛ چون در زمان‌های مختلف پادشاهان و شخصیت‌های با نفوذ دیگر که از این مرقد منسوب به حضرت علی کرم‌الله و جهه زیات می‌نمودند تحفه‌های ظریفی را به آن اهدا می‌کردند. تحایف و هدایا در یکی از اثاق‌های روضه شریف نگهداری می‌گردد. موذیم مزار شریف بر علاوه آن که اشیا و تحایف قیمت بها را دارا است از لحاظ داشتن مسکوکات و کتاب‌های نایاب به خصوص کتاب‌های نسخه خطی «مخطوطات» از جمله نسخه خطی قرآن عظیم‌الشان و بعضی از تفاسیر قرآن عظیم‌الشان دارای اهمیت و ارزش زیاد است.

در هرات یک موذیم شخص نیز وجود دارد که به نام موذیم سلطانی یاد می‌شود در این موذیم آثار گران‌بهای تاریخی زیادی وجود دارد.

موذیم هرات

در حدود سال‌های ۱۳۰۲ هـ. ش. یا ۱۳۰۴ هـ. ش. موذیم هرات تأسیس گردید و در سال ۱۳۱۰ هـ. ش. این موذیم به اداره شاروالی شهر هرات سپرده شد و در سال ۱۳۱۲ هـ. ش. به اساس هدایت شاروالی هرات، به تعمیر هوتل پارک انتقال داده شد و در آنجا آثار و اشیایی که وجود داشت به نمایش گذاشته شد. اکثر آثار موذیم هرات با بودجه شاروالی هرات خریداری گردیده و تعدادی از این آثار در حفريات «هده بگرام» کشف شده بود از جانب موذیم کابل به گونه تحفه به موذیم هرات در سال ۱۳۲۵ هـ. ش. تسلیم داده شد.

موذیم میمنه

پس از کشف تصادفی سکه‌های مسی مربوط به دوره غوری‌ها در یکی از تپه‌های تاریخی شهر میمنه در سال ۱۳۳۵ هـ. ش. زمینه ایجاد یک موذیم را در شهر میمنه ولایت فاریاب به میان آورد تا آثار و اشیای قدیمی در آن نگهداری شود با تلاش مدیران مختلف موذیم میمنه در مدت کم صاحب مجموعه مناسبی از آثار قدیمی گردید و نمایشات آن در سال ۱۳۳۶ هـ. ش. آغاز شد. آغاز نمایشات چنان دلچسب بود که تعداد زیادی مردم میمنه آثار قیمتی و تاریخی خویش را به گونه تحفه به موذیم دادند.

فهرست منابع / صنف هشتم

- ۱- رهنمای تدریس نقاشی برای کودکان و نوجوانان، غلام محبی الدین شبنم غزنوی، ۱۳۸۰
- ۲- راهنمای درس هنر برای معلمان پایه‌های اول، دوم، سوم ابتدایی، کد ۱۳۸۵، ۵۳/۴
- ۳- اصول و مبانی هنرهای تجسمی، دکتر محمد حسین حلیمی
- ۴- مبانی هنرهای تجسمی، فنی و حرفه‌یی، کد ۱۳۸۶، ۳۵۸/۲۱
- ۵- آشنایی با هنرهای تجسمی، فنی و حرفه‌یی، کد ۳۵۸/۳۷، سال ۱۳۸۶
- ۶- طراحی ۱ فنی و حرفه‌یی، کد ۱۳۸۱، ۳۵۹/۹۲
- ۷- هندسه نقش‌ها ۱، فنی و حرفه‌یی، کد ۱۳۸۴، ۴۸۵
- ۸- کارگاه طراحی نقش‌ها سنتی ۱، فنی و حرفه‌یی، کد ۱۳۸۶/۷۷
- ۹- کارگاه چاپ دستی، فنی و حرفه‌یی، کد ۱۳۸۴، ۳۵۸/۲۰
- ۱۰- مقدمه‌یی بر هنر کاسیگیری ایران، محمد یوسف کیانی و فاطمه کریمی و عبدالله قوچانی، موزه رضاعباسی، ۱۳۶۲
- ۱۱- دایره المعارف هنر، رویین پاکباز، انتشارات فرهنگ معاصر
- ۱۲- هنر اسلامی، ارنست کونل
- ۱۳- زبان و بیان هنر اسلامی، تیتوس بوکهارت
- ۱۴- آشنایی با صنایع دستی ایران ۱، فنی و حرفه‌یی، کد ۱۳۷۸، ۳۵۹/۳۰
- ۱۵- سیری در صنایع دستی ایران، به اهتمام احمد آرام، انتشارات بانک ملی ایران، تهران، ۱۳۵۶
- ۱۶- علم در اسلام، به اهتمام احمد آرام، انتشارات سروش، تهران، ۱۳۶۶
- ۱۷- هنر خوشنویسی ۱ و ۲، کد ۲۰۴/۵
- ۱۸- خوشنویسی و فرهنگ اسلامی، آن ماری شیمل، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۶۸
- ۱۹- تاریخ خط و نوشته‌های کهن افغانستان، عبدالحی حبیبی
- ۲۰- نقاشی ایران، بازیل گری، انتشارات عصر جدید، تهران، ۱۳۶۹
- ۲۱- نگاهی به هنر نقاشی ایران، دکتر اکبر تجویدی، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۷۵
- ۲۲- کارگاه هنر ۱، پیش دانشگاهی، کد ۱۳۸۶، ۵۹۴
- ۲۳- سیره‌نر در تاریخ ۲، پیش دانشگاهی، کد ۱۳۸۶، ۵۹۴/۸
- ۲۴- فشرده تاریخ افغانستان، فاروق انصاری، مرکز مطالعات، کابل، ۱۳۸۳
- ۲۵- موزیم شناسی و سیر موزیم‌ها در افغانستان، دیپارتمانت اثئوگرافی و باستان شناسی، پوهنځی علوم اجتماعی، پوهنټون کابل، پوهنډوی محمد رسول رسول باوری، کابل، ۱۳۷۵